

د بهار خاوره

د هندوستان د شمال لویه بسپرازه زمکه چې په ختیئ کې یې بنګال په جنوب او لوپدیئ کې اړیسه، اتر پردېش او د مدھیا پردېش ایالتونه دی او شمالی خنډې یې د نېپال سره لګي بهار (بې هارتلفظ) نومېږي. د دی مرکزي بسا رپتنه نومېږي. بهار یا ويہار په هندي کې معبد ته واي او د دی نوم علت بسا ی هغه په سوونو بودهای عبادت خانې وې چې د ګیا په سیمه کې د مهاتما گوتما بوده الله مرینې وروسته جورې شوې. په بهار کې ګیا (اوسمورته بوده ګیوا ایي) د پتنه نه ۹۶ کلومیتر شمال ختیئ کې هغه ئای دی حو، مهاتما ودها پک، د مرد سوې نې لاندې عبادت

لار، د ټپوا په چرچا پک په لویه ساحه کې

ل په زرگونود بودهها
ه چې بودهای منونکي
داد هغې ونې د یوې
ایرينود اصل ونې نه
واد گوتما منونکي به
ساکهي (اپريل، می) په
په خوارلسنه شپه به
ورځې ته د نروانه نوم
وه کاله پخوا د اسيمه
ې پکې د هند د موريه
دوی نامتو باجاهان
ما باچا د افغانستان په
لري. اشوکا د بودهای
س ستويې جورې کړې
کې شوې. د ده یو ډبر
ښدھار و موندل شو چې
ښې دې. په بهار کې د
ښتون و چې خو پېړۍ د

Ketabton.com

۳ بهار

د هندوستان پښتانيه

په دولسمې او دیارلسمې میلادی پېړیو کې د ترکانو د حملو سره دا سیمه په زوال شوه او نالنده پوهنتون ورک شو. په خوارلسمې او پینځلسمې پېړیو کې بهار د افغانانو لاسته ولو بدرو او د خلجيانو (غلجيانو) او لودي واکمنو وساتلو. بیا شاه خوا سل کاله د شپر شاه سوری او دده د زامنو سره و تر خو مغل پري برلاسي شول. دوه سوه کاله وروسته کله چې دا د مغلونه د انگربزاني و نیولونو هغه پخوانی عبادت ځایونه او مقبرې په کندوالو اوختې وي. په نولسمې پېړي کې یو انگربز لرغون پوه جارج کنګهم د اشوکا باچاله خوا جوره لرغونې ستیوا بیا و موندله او ورو ورو ددې سیمې د لرغونې تاریخ ماتې کړي یو ځای کړي شوې.

د هند د وېشن نه وروسته د بهار جنوبی برخه تري بېله کړي شوه او د جهار کنه په نوم یې بل ایالت جور کړو. دلتہ اوس وویشت میلیونه خلک ژوند کوي. ددې شنې زمکې په ډپرو سیندونو خرو بېږي، چې ګنګا، سون باګ متې او کوسې نومېږي. ددې ځای غرونې راج ګير نومېږي. د بودها منونکو لپاره د

د هندوستان پښتانيه

۴ بهار

څلورو سېېڅلو ځایونو کې یو بوده ګیا هم دې چې د دوى لپاره ورتلې فرض دي. دغسې په اتلسمې پېړۍ کې د سیکانو لسم مذہبی مشرگورو ګوبندپه پتنې کې زېبیدلی و نواوس د سیکانو لپاره هم دا ځای د مذہبی اهمیت وردي. دلتہ د بېلا بېلو مسلمان واکمنو پروخت د اسلام خپرولو کار دیني علماء کړي دي او د تصوف د ځینو مهمو لپريو زیارتونه پکې شته دي. یو وخت دلتہ د اسلامي زدکرو لپاره به د هند او نورو هېوادونو نه خلک ورتلې او د علمي کتابونو د لیکلوا اولوست لپاره یې شهرت لاره.

بهار خو سوه کاله د هند په لویه و چه کې د یو مهم مذہبی او کلتوري مرکز په توګه پېژندل کېده، خود هند د نورو سیمو په پرتله په اقتصادي توګه وروسته پاته دي. حکومت اوس هڅه کوي چې دا د یو کلتوري مرکز په توګه نړۍ ته ورو پېژني او اوس هر کال بوده ګیا ته په زرگونو بوده اي د زیارت لپاره ورئي. د هندوستان د پښتنو په اړه د بهار په سفر کې مې ډېر خلک او ځایونه ولیدل، خو دلتہ د علمي

بهار ۵

د هندوستان پښتانيه

خپرنو لپاره ډېر خه او س هم نه دی سپردل شوي.
 د دې کتاب لپاره مې د شېر شاه سوری په اړه
 ليکلې خوکتابونه او بې شمېرہ نورا سناد ولوستل او
 د اسې راته خرگنده شوه چې په شپا پسمې پېړۍ کې د
 مغلو په امر چې خه ولیکل شول، هم هغه ترا او سه د
 یو کتاب نه بلته کډه کوي. مغلو شېر شاه ته د
 غاصب په سترګه کتل چې د با برزوی همایون یې
 ایران ته په تېښته مجبور کړي و. د همایون د زوی
 اکبر په دور کې خو تاریخونه ولیکل شول په هغى کې
 دده پر ضد د تعصب نه کارا خستل شوی دی او
 كالکارنجن قانون ګو چې دوه واري یې په شېر شاه
 خپرني وکړي، دې وینا ته مجبوره شو چې ابوالفضل د
 پښتنو نه کرکه کوله.

له نېکه مرغه د پېښور پوهنتون د تاریخ استاد
 ډاکټر حسین خان په ۱۹۸۷ م کې د خپل تقاعد نه
 وړاندې د شېر شاه د ژوند او د هغه د پينځه کلنې
 دوري په اړه خپرني په کتابي شکل چاپ کړي او د هغه
 وخت له ډېرو پېښو یې پرده لېږي کړ. دده د خپرنو
 اساس هغه اسناد او قلمي نسخي وي چې د بېلا

د هندوستان پښتانيه

بهار ۶

بېلوکتاب خانو کې یې و موندل. د ۲۰۰۲ م چاپ د
 بشير احمد خان متنه کتاب د شېر شاه د وخت سیاسي
 حالات تحلیل کړي دی، چې د خپرنو لپاره یې راسره
 مرسته وکړه. په سيمه کې د بهار د پښتنو په اړه هلته
 راته هر چا ډېر په جوش معلومات راکول او ما د پاره د
 افسانو نه حقایق بېلول ګران کارو، په تېره بیا هغو
 تولو کلو باندېو ته ورتګ چې د پېښې نه هم د سوونو
 کلومیټرو په فاصله کې و، خو خپل زیار مې ایستلي
 چې د ليکلې او شفاهي تاریخ تر منع توله برابره وي.
 دا کتاب د هغو لوستونکيو لپاره دی، چې د تاریخ
 مضمون ورته بې خوندې نسکاري.

د سوریانو سفر

داریانو په وېدي سندرو کې د دریو سیندونو نومونه (کروم، گوماتي او یویواتي) دي چې په شلمې پېړۍ کې لرغون پوهانو د کورمې، گومل (گومله) او د ژوب د سیندونو په توګه وپېژنډل. د گومل سیند د غزنې له لوړو چینو راوئي او په دوو لارو د سليمان د غرونو ختيغ ته را بهېږي. دا سیند د وزیرو د سیمې نه په تېرېدو د ډېره اسمعیل خان جنوب لوري ته د لونې او کلاچې سره سره په اباسین کې ورګه شي. د کورمې سیندد سپین غرجنوب نه راوئي او د بنو په شمال کې له عیساخېلو سره په اباسین کې یو څای کېږي. د ژوب سیند پېڅله د سليمان د غرونو نه راوئي او کجوری سره د گومل

سیند سره یو څای شي. په ویدي سندرو کې ددې درې واپو سیندونو ذکر نسيي، چې اريایان په دي سيمه کې مېشت واو کيداишې چې څينې ډلي يې وروسته له دې ځایونو پنجاب ته تللې وي.

له لرغونو زمانو راهيسي شپانو او کوچيانو به تل په داسي لارو تګ کاوه، چې د سیند نه به ډېر لري نه و. د سیند او به د ژوند د ژغورلو هغه وسیله وه چې انسان يې تراوسه خپل تابع ساتلى د. که دغه کوچيان د گومل له سیند سره سره له غزنې روان شول نو وروستي پړاو به يې له ډېره اسمعیل خان سره نبودې اباسين و. د گومل شمال لوري ته وزير او جنوب ته يې د ژوب سيمه ده. هاخوا د کندهارنه ورتلونکيو ته به د ژوب د لاري اباسين ته لاره لنډه وه.

د گومل وادي درې زره کاله پخواښې شنې درې لرلي او په وزيرستان کې د یوې ګونډۍ د پاڅه د یو یوناني کلا اثار هم موندل شوي و. بنايی باختر یوناني دور کې دلته یا پوچ ساتل کيدو او یا به پوره بنار اباد و. د تګ او راتگ دا پخوانۍ لاري تر لسمې پېړۍ د تجارتی قافلو او پوچي لښکرو دواړو له خوا

۹ بهار

د هندوستان پښتنه

کاربدي غوري او غزنوي لښكري هم له دې لارو هند
ته ورتللي، تردې چې په اتلسمې ميلادي پېړي کې
احمد شاه عبدالی هم پنجاب ته د لنډ ورتلولپاره زيات
وخت په همدي لاره تللی راغلی و.

په اوومې ميلادي پېړي کې شنسب بن حريق د
غور د قبایلو مشراو له پل قام سره یو ئای یې د
اسلام دین منلى و. دده اولادونه افاغنه شنسب په نوم
يادېږي چې پکې لودي او سور تبر شامل و. د شنسب
په شپږم کول کې ملک محمد سور د لسمې ميلادي
پېړي په پای کې د غور لومړي امير شو. د
غور د غرونو نه وراخوا په غزنۍ کې هغه وخت ترکانو د
خپل سلطنت بنست ايښي و، خو غوريانو ورته
سرتیت نه کړو تردې چې سلطان محمود په غور حمله
وکړه او امير محمد سور یې له خو ملګرو سره نیولو،
غزنۍ ته یې يورو او هلتہ یې د "ني" په کلا کې بند
کړل. وروسته ده پخپلې گوتمى کې پتې زهرو خورل
او په بند کې مرشو. دده ملګري شېخ اسعد سوری
چې له محمد سوری سره یې نیولی و، د هغه په مرینې
يوه مرثیه ولیکله چې په پته خزانه کې راغلې او خو

۱۰ بهار

د هندوستان پښتنه

بېته یې داسي دې.

نه له غرجه بیا رائي کاروان د مشکو
نه را درومې غور ته بیا جو پې د شار.
دا په څه چې محمد ولار لنه نړیه ..
په ويرنه یې سو غور تول سوګوار
د امير محمد سور نه وروسته علاوالدين او
ورپسي غیاث الدین د غور باچا هان شول. که څه هم په
لسمې پېړي کې محمود غزنوي اتلس واري د پنجاب
او د هند په خاوره پوچ وړي او په هند او ملتان کې یې
خپل واليان تاکلي ول، خو په هند کې د یو اسلامي
حکومت پلاز مېنه په لوړي څل د غور واکمن جوړه
کړه. معیز الدین محمد بن سام په دولسمې ميلادي
پېړي کې د شهاب الدین محمد غوري په نوم په ډيلۍ
کې د مسلمانانو د لوړي سلطنت اساس کېښود. په
۱۲۰۶ ميلادي کال کې د جهلم سره نېږدې پخپله
خېمه کې د سيمې د کهوكرانو له خوا ووژل شو او دده
مرې یې د ګومل د لارې غور ته يورو.
د پينځلسمې پېړي له پېل سره د مالوي والي د لاور
خان چې د غور نه ورغلې و، د ډيلۍ د ترک باچا نه بېل

۱۱ بهار

د هندوستان پېستانه

او خپلواکه حکومت یې جور کرو. دده زوی هوشنگ شاه یو نوی بسارد "مانډو" په نوم اباد کرو او د لته یې ډېرې ودانی جورې کړې، چې ټینې یې تراوشه پاتې دی.

له خوارلسمې پېرې راهیسې د غور او د غزنی نه هند ته د تجارتی قافلولاره هم په ګومل وه. په پینځلسمې پېرې کې د سلیمان له ګرونو لوډیانو په پنجاب او مرکزی هند کې خپل پوئي چاونې جورې کړې وي. ددې پېرې تر روسټی لسیزې بھلول لوډی په ډیلې کې دېرش کاله په کامیابې حکومت وکړو. د سلیمان د ګرونو هغه څنډه چې د ګومل سیند غارې ته غزېدلې دي، د زغرې په نوم یادیږي. دا سیمه ملتان سره د نېدې والی له امله په سرایکې ژبه کې "روهړۍ" بلل کېږي. د پنجاب نه راغلي مسافرد ډیلې د باچا بھلول لوډي د حکومت خبرونه په زغرې کې د قام مشر ابراهیم خان ته هم راولې. ډېرو خلکو هلتہ د پوئي ژوند له لاري خپلکورنيو ته نفقه رالېلې، نورد بنېرزاو زمکو خاوندان شول او په قام کې د سیالې شول.

۱۲ بهار

د هندوستان پېستانه

په ۱۴۸۲ م کې د زغرې ابراهیم خان هم فکرکوي چې د متوزور خولري، نود ورتګ فيصله کوي او له خپل زوی سره، چې حسن خان نومېږي د پنجاب د نارنال نومې سیمي ته ورځي. هلتہ د مهابت خان سوری چې د یوبل سوری سردار داود شاهو خپل خپلوانو نه و، په کور کې خو ورځي تېروي. دده نه د سیمي د نورو پښتنو په اړه معلومات اخلي او په حصار فېروزه کې یوبل افغان جمال خان سارنگ خاني ته د ملازمت لپاره ورځي. جمال خان دده صلاحیتونو ته په کتلوا ورله په نارنال کې خوکلې د پرګنې په توګه او د خلوېښتو سپرود ساتلو دندہ ورسپارې. د بھلول د حکومت پروخت افغانانو لپاره د پوئي خدمتونو نه پرته په نورو کارونو بندیزو.

ابراهیم خان په لړه موده کې د پوئیانو د روزلو او د سپردو دلو په تنظیم کې نوم و ګتلوا او حصار فېروزه ته یې کډه وکړه. حصار فېروزه هغه وخت د پنجاب یوه غښتلې پوئي چاونې، وه او هلتہ ابراهیم خان ته د پوئي قطعې د جوړولو کار و سپارل شو. حسن هم پوئي خدماتو ته ملا و تړله او د بھلول لوډي یو

۱۳ بهار

د هندوستان پښتانيه

راجپوت سردار راي مل د ده مسلکي مشرو.
 زياتو تاري خوندا اندازه لگولي ده، چې په
 ۱۴۸۶م کې په حصار فېروزه کې د حسن د مشري
 مېرمنې زوي وزېږيده. ده ته نيكه د فريد خان نوم غوره
 کړ. وروسته دي ماشوم د شېر شاه په نوم په هند
 حکومت وکړ. میا حسن په خپل استعداد د بهلول
 لودهي نړدي اميرانو په نظر کې راغې. په دوی کې
 يو تن عمر خان سرواني کاکبر نومېده، چې بهلول
 ورته د خان اعظم خطاب ورکړي او د لاهور د تولو
 قطعو مشرو. حسن یو خه موده له ده سره او بیاله
 جمال خان سارنګ خاني سره کار کاوو. فريد د
 وروکې عمر نه په پوخي چاونيو کې هر ډول خلک
 ليدي او دده ذهن به ورباندي اغېز من شوي وي.
 بهلول لودي پخپل ژوند کې د خپلې دوېمي
 مېرمنې زوي نظام خان د راتلونکي باچا په توګه
 وتاکلو. په ۱۴۸۹م کې د بهلول د مرینې نه وروسته د
 هغه مشر زوي سلطان مبارک شاه ددي فيصلې نه
 سرغونه وکړه او د باربک شاه په نوم یې په جون
 پورکې ټان باچا اعلان کړو. د بهلول یو ورور عالم
 خان هم پر تخت دعوا رله او په کړه مانک پورکې د

۱۴ بهار

د هندوستان پښتانيه

سلطان علا والدين په نوم یې ټان د هند د باچا هانو په
 توګه اعلان کړو. نظام خان د سکندر لودي په نوم د
 ډيلې پر تخت کښې ناستو، نو ورور یې پخلا کړو خو
 وروسته یې تري د جون پور سيمه واخيسه او جمال
 خان سارنګ خاني (لودي) ته یې په دې شرط
 وسپارله، چې دده لپاره به پکې دولس زره تريمه شوی
 پوچ ساتي.

جمال خان هغه وخت د حسن خان له کاره ډبر راضي
 نو جون پور ته د ورتللو وړاندې یې هغه ته په نارنال
 کې لوی منصب ورکړو. په نارنال کې د ابراهيم خان د
 مرینې وروسته د هغه پوخي قطعه هم حسن خان ته
 وسپارل شوه.

په ۱۵۰۷م کې سلطان سکندر لودي د ګواليار
 سره نړدي د اوانت ګړه د کلانیولو لپاره پخپله د پوچ
 مشري وکړه. ددي کلا په حصارونو د دفاع لپاره
 راجپوت جنرال دا سیستم جوړ کړي و، چې لودي پوچ
 که په هر یو حصار د ورختلو لپاره چپا وکړ، نو هلتہ
 ولار یو کس به صرنا (ناقوس) وغږاوه او د نورو
 حصارونو نه به ورته کومک راو رسیدو.
 کله چې سکندر لودي خبر شو نو خپل سپه سالار ته

۱۵ بهار

د هندوستان پښتانيه

يې وویل زمونږ په پوچ کې به د اسي کوم کس وي چې د غشي په وېشتلو صرنا غړونکي ددي کارمخه ونisi؟ د اسي کس لټون وشو او سلطان سکندر ته وویل شول، چې د ابراهيم سورزوی میا حسن يو تکره غشی ويستونکي و. د باچا په امر حسن د حصار د پاڅه ولار صرنا غړونکي و خارلو او د لوډيانو د حملې پروخت يې په يو غشي هغه په سينه وويشتو. د اوانت ګړه کلا د حسن په پوئي مهارت د سلطان لاس ته ورغله او ددي د انعام په توګه يې ورته د بهار د سه سرام او د تانده د پرگنو انتظام ورو سپارلو. له دي سره ورته د پينځو سوو سپرو منصب هم ورکړي شو.

حسن ددي پرگنو چاري دو مره په بنه دول سرته رسولې، چې د لته د اسونو د روزني او د اسلحې د جورولو کار هم پيل شو. هغه د سيمې له راجپوت خلکو سره ملګري تيا جوره کره. د جګدېش پور او د اجېن مشرانو د حسن خان په مرسته د خپلو حريفانو نه خپلي بايللي زمکې او کلي بېرته تر لاسه کړل. د حسن خان خلور مېرمنې وي، چې یواخې د فريد او نظام خان مور پکې پښتنه وه. د ځينو تاریخونو له

۱۶ بهار

د هندوستان پښتانيه

مخې د سليمان او احمد مور ورته ګرانه وه او د اسي بنکاري، چې د حسن د مېرمنو تر منځ د بنو سیالي او کينه د دېمنۍ تر حده ورسېده. فريد خان د خپلي مور ترا ګېز لاندې او یا بنايې په کور کې د ناندريو د لاسه د سه سرام نه جون پور کې جمال خان سارنګ خاني ته ولاړو. د کورنه دده تګ د حسن په صلاح او مشوره نه وشوي او حسن خان چې خبر شونو د معذرت یوليک یې جمال خان ته واستاوه او د هغه نه یې خواست وکړ، چې فريد خان دې بېرته کورته ورو استوي، خو په لیک کې یې دا هم وویل چې که فريد بېرته کورته ورتلل نه غواړي، نو په جون پور کې دې دینې زده کړې وکړي او جمال خان دې فريد د خپلو وزرو لاندې ونisi.

ماخذونه

۱. د وزیرستان د پولې سره د لرغونو توکو په لتهه يو سفر. سراور بلشتاین. ۱۹۲۷ م مضمون. جغرافیا یې ژورنال ۱۹۲۸ م دا پربل گنه شاهی جغرافیې د تولني مجله. لندن چاپ.
۲. پته خزانه. محمد هوتك بن داود. د پوهنې وزارت. دوهم چاپ. ۱۳۳۹ هـ، ش. کندهار. ۳۸ مخ
۳. لودي پښتانيه. عبدالشکور رشاد. د پښتو تولني د تاریخ او ادبیاتو خانګه. ۱۳۳۶ هـ، ش. ۱۱۴ مخ
۴. شپر شاه سوری. داکټر حسین خان. فېروز سنز لاهور ۱۹۸۷ م ۴۰، ۴۵، ۵۵، ۵۴ مخونه
۵. شپر شاه سوری، یونوی تحلیل. بشیر احمد خان متهه. اکسفرد پوهنتون خپرونو. ۲۰۰ م. مهران چاپ کراچی. ۳۸ مخ

د فرید نه شپر خان

په ډیلي کې پرانه کلا د سپلانیانو لپاره په زړه پورې ځای ګهل کېږي. دا د مغل باچا همایون له خوا جوړه شوه، وروسته شپر شاه پکې ترمیم وکړواو یو جومات او یوه ګول ودانۍ، چې شپر منډل نومېږي، یې پکې ورزیات کړل. د دې د شمالی لویې دروازې د پاڅه په مرمو کې یو سړی بسودل شوی دی، چې له زمری سره جنګ کوي او دا د هغې پېښې لمانځنه ده، چې فرید خان ته د زمری په وړلود شپر خان لقب ورکړې شو. په دې او س هم اختلاف شته، چې دا خطاب به هغه ته چا ورکړۍ وي؟. په بنګال او بهار کې زمری نه وي، هغه د پرانګ او د شرمنې وطن دی. او د ضرور هم نه ده، چې د یو زمری وژنه د چا لقب شي. د مغلو په تاریخ کې د شپر خان لقب ډېرو نورو پښتنو

۱۹ بهار

د هندوستان پېستانه

ته د دوي په مېرانه ورکول کېده. د اسي بىكاري چې د فريد خان زره ورتوب او خطر ته ئان ورکولو په صفت ورتنه دا نوم ورکړي شوی وي. په راتلونکي ژوند کې ددي نوري بېلګې موندل کېږي، خو فريد یواحې د توري او د جنگ مېرنۍ نه و. ده د خپلې ټوانې وختونه په جون پور کې په زده کړو تېر کړل.

جون پور د اتر پردېش د ایالت د بنا رس نومي بسار په شمال لوېدېئ کې د ګومتي سيند په دواړو غاړو آباد دی. دا په لومړي څل د ترک واکمن فېروز شاه تغلق پروخت په ۱۳۸۸ م کې د مسلمانانو لاسته ولوېده. د تيمور د حملې پروخت (۱۳۹۸ م) کې د ترکانو حکومت دومره کمزوری شو، چې د جون پور والي ملک سرور له خپل فرزندې زوي سره یو ئای د خپلواکه سلطنت اعلان وکړ، چې په تاريخ کې د شرقی سلطنت په نوم یادېږي. دا سلطنت په شمالي هند کې یو لوی پوئي خواک لاره او خو وارې د ډيلې واکمن ته ګوابېدلې و. دلتنه د هندوانو او مسلمانانو تر منځ ډېرې بې اړيکې و ساتل شوې، ځکه ملک سرور پخپله د هندو نه مسلمان شوې و.

۲۰ بهار

د هندوستان پېستانه

په ۱۴۸۰ کې د ډيلې سلطان سکندر لودهي په جون پور حمله وکړه او دا یې ترلاسه کړو. د شرقی سلطنت واکمنو تر ډېر و کلونو خو وارې هڅه وکړه، چې دا سيمه بيرته د پښتنو نه واخلي خوپه اخره کې ناكامه شول. که خه هم د شرقی دورې ځينې اثار او س هم پاته دي، چې پکې جامع جومات او د لال دروازې جومات شامل دي. د لودهيانو په حکومت کې جون پور له پوئي فعالیتونو سره سره د اسلامي کلچرا او د تصوف یو مرکز هم و.

فرید چې په سه سرام کې د خپل کورنه جون پورته ولاړو، نو هلتنه یې په یوه مدرسه کې ديني زده کري پېل کړې. ده عربي صرف و نحو (گرامر)، چې د قاضي شهاب الدین تبصرې ورسره ليکلې وي ولوستل، خو د هغه لپاره په زره پوري د تاريخ او د فلسفې دكتابونو مطالعه وه. د فريد په ژوند کې دا دوره د تصوف، او د زده کړې یو داسې پړاوو، چې په راتلونکي کې یې دده په شخصيت ژوري اغېزې وکړې. د حسن خان ملګري او خپلواں چې به جون پور ته ولاړل، نو د زوي خبر به یې ورتنه را ورو. ځينو به د

۲۱

د هندوستان پښتانيه

هغه د پوهې او علم لاهه صفتونو سره حسن خان ته پیغور هم ورکړو، چې د اسې باستعداده زوی یې له خانه لري ساتلى و نورو به ويل چې د سور په تبر کې داسې هلك چرى نه و زېړدلې. نورو به حسن خان ته مشوره ورکوله، چې فرید ته دې د پرگنې انتظام و سپاري، هکه هغه د دې ورو.

همدا وه چې حسن خان د فرید د زده کړو په پای کې هغه ته د سه‌سراام او د تاندې د پرگنو انتظام و سپارلو. د سه‌سراام توله سیمه ۴۰۰ مربع ميله وه داسې بسکاري، چې د جون پور تعليم د فرید خان په فکر او فلسفه لوی اغبز کړي وي. دی د زده کړي په اهمیت خبر شو او ده د خپل نیکه ابراهیم، چې د پنجاب په نارنال کې خښ و، مقبرې سره نړدې د ډېرو مدرسه د دې د جوړې دو کال ۹۲۷ هـ. ق. لیکل شوی دی، چې له ۱۵۲۰ م سره سمون خوري. دوه یا درې کاله فرید د سه‌سراام په انتظام کې بریالی و. ده د ژبو نه علاوه د ریاضي علم هم زده کړي

۲۲

د هندوستان پښتانيه

واود زمکود مالیو او د لګښت په اړه پوره پوره معلوماتو سره یې اداره و چلوله، خو په ۱۵۲۳ م کال کې حسن خان نابره دی له پوهې ملازمت نه لیرې کوي او د سه‌سراام نه یې شړي. زیاترو تاریخونو کې لیکل شوی دی، چې پلار یې دا فيصله د خپلې نازولې بنځې (د فرید د مېږي) په لمسون وکړه، هکه چې هغه په حسن زور وره وه او او س د هغې زامن هم د دې جوګه ول، چې پرگنه ورته وساتي.

خود تواریخ دولت شپږ شاهی تاریخ افغانیه ۱۵۴۸، لیکوال حسن علی خان، چې د فرید خان نړدې ملګرو نه و، د زوی او د پلار ترمنځ داریکو د خرابې دو سبب دده د مینې کيسه ګنې دی وايې. "په سه‌سراام کې دده د سیوری لاندې ډېر خلک را توول ول. په دوی کې د مارواړ یو کهشتري (د برهمني تولنې د دوبمې طبقي غړي) چې سنګه نومیده. د هغه یوه بنکلې نازکه لور وه، چې مخ یې لکه د سپورې او د فرشتو په خېرو. یو څلې زه له فرید سره یو ځای په اس روان وم، د خپلو کارونو نه وروسته د جې سنګه د کور مخې نه تېرې دو د سختې ګرمى او د سور لمرله

۲۳ بهار

د هندوستان پښتانيه

کبله ستري او تربى و موئب دده (جي سنگه) له کوره او به غونبشي دی فرشته مخي او به راوري او تنه مو پري ماته کړه.

فريد دده حسن تر اغېز لاندي راغى او زره يې په قابو کې پاته نشو. ما ورته ډېرنسيحتونه وکړل، خو دی به هره ورڅه ددې سپورمې مخي کورته ورتلو او تشن د هغې په دیدن به خوشحاله و. کله چې جي سنگه ددې معاملې نه خبر شو، نودې غېرتې راټهور (دراجچوت قام یو خپل) د خپل ملک نه د وتلو فيصله وکړه. فريد خان چې خبر شو، نودده د وتلونه وړاندې يې د هغه لور خپل کورته بوتله او دې پې مخي سره يې واده وکړواو جي سنگه يې پخپل کور کې بند کړو. هغه په ظاهره د فريد اطاعت وکړواو ورته ويې ويل، چې دې خوشې کړي شي. کله چې جي سنگه خوشې شو، نود یو داسي موقع په لته کې شو، چې د فрид خان نه د خپل سپکاوي بدلاو اخلي. زه یو څلې د فريد مخي ته ولاړوم، چې جي سنگه هم رابکاره شو. لوړۍ يې دوستانه خبرې کولې، بیا يې نابره یو خنجر راوو پستو او د فрид په سريې ګوزار

۲۴ بهار

د هندوستان پښتانيه

وکړو. ماده ګه لاس ونيولو، خنجر مې تري واخیستو او دې مې دوزخ ته ورواستاوه. فريد زما منه وکړه او ويې ويل زه تا خپل یو مخلص ملګري ګنیم. زه د زړه او روح نه ستانوکر او غلام یم.

کله چې دا بوربونکي خبر د جي سنگه لورته ورسپدې، نو هغه ډېرڅه شوه. تر نه ورڅو او نه شپو يې د خپل پلارد قتل په ماتم نه خه خورل او نه يې خوب کاوه. د فريد غمزن حالت قلم نشي بيانولي. د محبوبي غم د هغه د زړه په پرھرونو مالګه دوروله.

يوه ورڅه دې پاك لمنې مېرمنې اور بل کړو او ئان يې د اور لمبو ته واچاوه او د ئان په سېڅلو يې خپل ئان د ګناه نه پاك کړو. د فريد د صبر کاسه ډکه شوه او غونبستل يې چې دې هم ئان ووژني. دا غم يې غلى له ئان سره پاللو. يوه ورڅه یوې ګونبې ئاي ته ولاړو او غونبستل يې چې په زهرو لړلي خنجر ئان مر کړي. زه حسن چې د فريد نه د بېلېدو زغم مې نه لاره، زما صبر هم تمام شو او توان مې هم نه لاره. زه هغه ګونبې ئاي ته ولاړم او ورته مې وویل: ای زما باچا خپل لاس ونیسه او بیا د فاني نړۍ په اړه مې ورته یو شعر

۲۵ بهار

د هندوستان پښتانيه

وویلو. فرید راته وویل دا دوبم حل دي، چې ته ماله مرګه ژغوري. د فرید خان په زړه کې لا دا غم تازه و، چې ددي پېښې خبر د هغه پلار حسن خان ته ورسپدو او دي یې سمدلاسه د پوئي خدماتونه لري کرو."

د حسن علي خان دا کيسه داکټر حسپن خان دكتاب په ۱۵۵ او ۱۵۶ مخونولیکلي ده.

فرید خان چې د پلار له خوا د سههرام نه وشړل شو، نودی کان پورته ولاره. هلته د سورکورنۍ یو بل تن اعظم همایون سرواني زمکې لرلې او فرید له ده سره پوئي خدمات سرته رسول. خه موده وروسته د ابراهيم خان سرواني په پوئ کې د هغه له حریف رانا سانګا سره وجنګده او بیا په اگرې کې د دولت خان لواني په پوئ کې شامل شو، چې د ابراهيم لودي یو با قدرته سردار او ولس زره پوئ یې لاره. فرید خان د خپل ملازمت پروخت دولت خان ته خواست وکړ، چې باچا ته دده سفارش وکړي چې خپلې پرګني دې ورته بېرته ورکړي شي. دولت خان کله چې لودي باچا ته د فرید خبره ورياده کړه نو هغه وویل، هغه خوک چې د خپل پلار پر ضد درېږي، د باور ورنه دی او نه ورته

۲۶ بهار

د هندوستان پښتانيه

په حکومت کې خه کار ورکولي شي. خو ورځې وروسته میا حسن په سههرام کې د خپل اسنه را پرېتو او مرې شو.

دده د دوبمې مېرمنې زامنو هلي حلې پېل کړې، چې د پلار په ټول میراث خېته واچوي. سليمان د پلار پتکې پخپل سر کېښود، نود فرید ورور نظام ورته یادونه وکړه، چې د حسن تر ټولو مشرزوی فرید خان دی. د قام نورو مشرانو په منځګر توب د حسن میراث دده په زامنو ووېشل شو. د سههرام او د تانډه د دوو پرګنو لپاره دولت خان لواني د لودي باچانه یو فرمان تر لاسه کرو، چې د هغې ترمخه فرید خان له پوئي خدمتونو سره دده پرګنو نه به د کال ماليه حکومت ته ورکوي.

او س فرید یو خپلواک زمکه وال او چې بېرته سههرام ته ورسپد، نو هلته یې د خټو یوه قلا جوړه کړه او ورونيه یې راټول کړل، خود سههرام او د تانډه پرګنې دده لپاره د وروني له زړه حرص او کينه لري نه کړل. سليمان داسي ګنله، چې له دوی سره زیاتی شوی او هغه د ابراهيم لوده یو امير او د جون پور

۲۷ بهار

د هندوستان پښتنه

والی محمد خان سور داود شاه خپل ته د پلار د پرگنې
نه د فرید د لري کولو غړو کړواو د دی لپاره یې خه
پېسې هم ورته ومنلي.
د سکندر لودي په حکومت کې د بهار سویلی برخه
له ډيلې سره یو ئای اداره کېده. هغه وخت دریا خان
لوانۍ (نوحانۍ) په ډيلې کې د امير الامرا (مشروزير)
او په بهار کې د مسند عالي دنده په غاره لرله او دی
افغان واکمنو ته پت منو، خود لودي حکومت په
ډیوه کې اوس تېل په خلاصې د وو.
د سکندر لودي د مرینې نه وروسته د هغه زوي،
ابراهيم لودي خپل تول مخالفين یا وزل او یا به یې
زنдан کې اچول او په هر چا به یې شک کاوه. د ابراهيم
پر ضد تریکولو لومړي افغان، چې د بغافت نغاره یې
وډنګوله هغه د بهار مسند عالي دریا خان لوانۍ و. دی
او دده زوي بهار خان په جنوبي بهار کې پوئ لرلو او د
لودي سلطنت تکره منصبداران و. ورپسي د پنجاب
والی او ټواکمن امير دولت خان لودي د باچانه د ټان
خلاصولو لپاره له نورو افغان اميرانو سره مشوري
پېل کړي. تردې چې هغه په کابل کې مغل باچا با برته

۲۸ بهار

د هندوستان پښتنه

په هند د حملې بلنه ورکړه
دولت خان د مغلو د حملې لپاره لاره هواره کړه او
هيله یې دا وه، چې ابراهيم لودي په مغلو وتكوي، نو
دوی به یوبل افغان واکمن کړي او د هند حکومت به
له پښتنو سره پاته شي.

محمد خان سور د هغه وخت د سیاسي حالاتونه
خبر و اوسلیمان ته یې ډاډ ورکړو، چې که سلطان
ابراهيم لودي د مغلونه میدان یورو، نو سمدلاسه به
د فرید خان نه دوه پرگنې واخیستل شي، خو که بابر
میدان وګټلو، نو بیا به فرید خان د تورې په زور په
گونډوکړي. هغه د سلیمان د ډاډ لپاره فرید ته هم
پېغام ورواستاوه، چې د مغلو پر ضد دې د ابراهيم
متې په مضبوطې کړي او د پرگنو نه دې یو کلی خپل
ورور سلیمان ته ورکړي.

فرید ورته ټواب ورکړ، چې زما په اختیار کې کلې
د سلطان ابراهيم لودي له خوارا کړل شوي دي. د جون
پور والي ددي اختیار نه لري، چې دا زما د لاس نه بل
چاته د ورکولو امر وکړي. پاته شوهد جنګ خبره،
نو په دې کې خپلوي نه کېږي. هر خوک چې توره

۲۹ بهار

د هندوستان پښتانيه

کوي، سیکه به هم د هغه په نوم وي.
په دې حوالب محمد خان فرید ته د سزا ورکولو
هود و کرو او نبردې وه، چې لښکريې ورپسې لیږلی
واي، چې په ۱۵۲۶ م کې د پانۍ پت په میدان کې د
هند سلطنت د پښتنو نه د مغلولاس ته ورغلو.
بابر په اگړې کې د خپلې باچاهی اعلان وکړو، نو د
ابراهيم لودي پاته شونې پوهی سرداران او اميران چې
د مغلود واکمنی پروخت د ډيلی او اگړې نه ووتعل،
زياتره یې د ګجرات د واکمن سلطان بهادر شاه ته پناه
یوره. په دوى کې عيسا خان مسند عالي (کاکبر
سروانی) هېبت خان سرواني، اعظم همایون سرواني،
میا بن شاهو خېل، قطب خان موجی خېل، میا
معروف فرمولي او اعظم همایون شاهو خېل مهم
کسان و. بلې خواته د مغل باچا سره هم مهم افغانان
پاتې ول، چې د ابراهيم لودي پر رضد یې بابر هند ته
رابللې و. په دوى کې د دولت خان زوي د لاور خان
لودي (خان خanan)، میا اسماعيل جلواني، سيد شمس
ابادي او مبارک فرمولي نومونه د یادونې وړدي.
د لاور خان لودي په بنګال کې د مغل پوخ جنرال و.

۳۰ بهار

د هندوستان پښتانيه

وروسته چې کله یې له شېرخان نه ماتې و خوره او
ونیول شو، نو دده په امر ووژل شو.
د ابراهيم لودهي د حکومت په وروستيو کلونو
کې د هند ختیځې سیمې د مرکزنه د لري والي له
لامله خپلو واليانو له خوا اداره کيدي او ځینو لکه د
ورو باچاهانو چلن کاوه. د جنوبي بهار والي
بهار خان لواني هم د یو خپلواکه والي په توګه خپلې
چاري یواځې سمبالولي. د فرید خان پرگني په بهار
پوري تړلي وي، نو هغه هم هلتنه پاته شو.
د لودهيانو په دور کې بهار مرکز پتنه د ګنګا په غاره
اباد و. ددې پخوانی نوم "پتمالي پترا" و. فرید د سه سرام
چاري په بنه توګه سمبالي کړي وي او بهار خان دده له
چلن خوشحاله و په ځینو تاریخونو کې لیکل شوي دي،
چې د زمري په وزللو فرید ته د شېرخان لقب هم ده ورکړي
و. فرید د ۱۵۲۶ م نه وروستو د شېرخان په نوم شهرت
وموند او له دي وروسته د تاریخ د پانونه د فرید د ورونيو
نوم ورک شو.

شېرخان او س مغل باچا بابر ته خپل پوهی خدمات
وراندي کړل او د بهار په سیمه کې یې پښې دومره
تینګې کړي، چې ټوله سیمه دده په اختيار کې شوه.

۳۱

د هندوستان پښتانيه

په بابر نامه کې یې لیکلې دی، چې د بهار ایالت پر ۱۵۲۹ کال شېر خان ته ورکړي شو. له مغل باچا با بر سره د شېر خان تعارف سلطان جنبد برلاس کړي و، چې د کړه مانک پور مغل والي و.

د تاریخ افغانيه لیکوال حسن علی خان چې په دې موقع موجود و، لیکي، "مونږ چې کله د جنت په شان پوئي مرکز ته ورسېدو، نو باچا ته مو خپل احترامات وړاندې کړل او د هغه په نوکرانو کې شامل کړي شو. با بر شېر خان ته ډېر درناوی وکړ او یو خلعت یې ورته ورکړو. سلطان جنبد برلاس د شېر خان په ستاینه لګيا شو او هغه ته یې وویل چې د باچا سلامت په خدمت کې واوسي، چې مرتبه یې لوره شي. شېر خان د تېموري دربار له مراسمو سره سم له باچا سره د پتمن او سېدو لوره وکړه. با بر د خپلې مهرباني د خرگندولو لپاره یوه مېلمستيا جوړه کړه، چې شېر خان هم ورته دعوت شوی و. د شېر خان کړه ورہ د اسي وو، چې با بر ورته د ستاینه نظر وکړو. کله چې د ډوډي و خوره او شرابو ورباندې اغېزه وکړه، نو د محفل تشریفات ترپنه هېر شول، ما ته یې زمانوم په اخيستو وویل، که خداي کول، زه به د تيمور خاندان

۳۲

د هندوستان پښتانيه

له هنده وباسم او په نسه مېړانه به یو څلې بیا په کلکو بنیادونو د افغانانو حکومت جوړوم. ناصر قلي او د هغه ورور دا خبرې واوريدي او سمدلاسه یې د با بر غوربونو ته ورسولي. باچا په دې خبره سخت په قهر شو، ناصر قلي او مهربان قلي ته یې امر وکړ، چې په شېر خان دې نظر وساتي، بله ورخ دې هغه ګرفتار کړي شي او د جنبد برلاس په وړاندې دې تري ددي خبرې سپیناوی وشي.

دا زمونږې کمرغې وه چې ددې کيسې نه خبر شو او شېر خان مود خطر نه خبر کړو. هم په هغه شپه مونږ دو د تېز رفتاره اسونه ترلاسه کړل او کور ته مو پښې سپکې کړي."

ماخذونه

- طبقات ناصري. منهاج سراج. ترتیب و تحسیله، عبدالحی حبیبی قندهاری. اردو ژباره. غلام رسول مهر. بیاکته سید حسام الدین راشدی. اردو ساینس بورڈ، دربم چاپ ۲۰۰۴ء۔ ۵۹۲ مخ.
۲. شپرشاهی تاریخ. د عباس سروانی لیکنہ، داکٹر دولت محمد ژباره، د افغانستان او هند بسو اړیکو سپمینار په ويارد کابل پښتو ټولنې چاپ. ۱۳۵۴ھـ/۱۹۷۵ء۔ مهتمم عبد الرحيم وحید. ۱۱، ۱۲، ۱۳ مخونه
۳. شپرشاه سوری او دده زمانه. چالکارنجن قانونګوه. لکھنو ۱۹۶۴ء ژباره، محمد بابر جاوید لاہور. مشتاق بک کارنر.
۴. تزک بابری. رشید اخترندوی ژباره. ۱۹۹۹ء سنگ میل چاپ لاہور. ۲۷۲ مخ
۵. شپرشاه سوری. ۱۵۴۰ء نـه ۱۵۴۵ پوری. داکٹر حسین خان. فیروز سنز لاہور. ۱۹۸۷ء م

د شیر خان نه شیر شا ۵

د روپی توری په پښتو ژبه کې هره ورځ د کاروباریانو په خوله وي دا توری د شپرشاھ له وخته د پېسو لپاره و کارول شو. د روپی په نوم لومړی سیکه د شپرشاھ له نوم سره په بهار کې ضرب شو، چې دی لاد هند پوره واک هم نه و ترلاسه کړي. تر هغې په هند کې د بهلوی په نوم سیکه رواج وه، چې د بهلوں لودی پروخت معرفی شوې وه او د بابراو همایون تروخته دا سیکه په بازار کې چلپده.

مغل باچا بابر په ۱۵۴۰ء کې مرشو، نو د هند په لرا او بر کې پښتانه بیا فعاله شول. د سلطان سکندر زوی د بنگال په خاوره واکمن و. ده بهارتہ پامنه و

۳۵ بهار

د هندوستان پښتانيه

کړی او دومره توان یې نه لاره، چې هند یې له مغلو اخيستي واي، خودده پلويانو ليدل، چې په سيمه کې د شېرخان اغېز مخ په زياتېدو و. په دې وخت کې شېرخان دوه سیاسي ودونه وکړل. د بهار دالي سلطان محمد د کونډې دودو سره، چې د جلال خان لواني موروه. شېرخان د جلال پوئي اتاليق و. بل واده یې د چونارد واکمن تاج خان سارنګ خاني له کونډې سره وکړ، چې لاډونومېده او په دې واده د چونار کلا دده لاس ته ورغله.

په ۱۵۲۸ م کې د سلطان سکندر زوي محمود لودي په بهار حمله وکړه او د خپل نوم د سیکې په ضربولو یې دا هم پخپل قلمرو کې شامل کړه. دده د نوم سیکه هم دلته د انگربزانو پر وخت موندل شوې وه. شېرخان هم مجبوره شو، چې لنډ وخت لپاره د هغه واک ومني، خو هغه په دې وخت کې د بابر زوي همايون ته ليک واستاوه، چې که سلطان محمود له مغلو سره جنګ وکړو، نودې به د لودي لښکرونه بېل شي. د شېرخان پوئي ټواک چې زيات شو. نو دې په بنګال کې له سلطان محمود سره وجنګېده او د

۳۶ بهار

د هندوستان پښتانيه

بنګال سيمه یې تري واخیسته. د ګجرات او د مالوي افغانان لا پخوا د شېرخان پلويانو ول. نو ده اوس د ډيلې ته سترګې سري کړې، خوله همايون سره یې د سياست نه کار واخیست. له هغه سره یې د سولي تړون وکړو او د تړون ترمخه شېرخان د مغلو له خوا د ټول بهار واکمن ومنل شو.

په دې وخت کې هغو افغانانو، چې شېرخان ته یې په تیمه سترګه کتل، دده تربېرغ لاندې راټول شول. ددې نه علاوه ده بې شمېره راجپوت (هندو)، مغل، ترک، ازبک او تاجک اميران د انتظامي کارونو لپاره وټاکل. په ۱۵۳۷ کې همايون دده پر ضد و خوځېد او د چنار او د روہتاس کلاګانې یې تري ونيولي. بیا همايون بنګال ته وړاندې شو او شپږ میاشتې هلتله و، خو په واپسی کې د چوسمه په مقام له شیرخان سره په جنګ کې له سختې ماتې سره مخ شو او د ډيلې پر تخت یو ټل بیا افغان باچا کښېنasto.

د مغلو د ماتې لامل دا و، چې همايون د بابر باچا مشر زوي او د سلطنت وارت یو نرم او دروېش طبعته کس و مرزا کامران له ده شپږ کاله کشور او بابر پخپل

۳۷ بهار

د هندوستان پښتانيه

ژوند کې ورته د کابل او کندهار صوبې ورکړي وي، چې دی يې با اختیاره باچا و، خو کله چې با بر مړ شو، نو مرزا کامران د ورور په ضد لښکر وکړو او په پنجاب يې حمله وکړه. ده لاهور او حصار فېروزه ونيول. همایون د ورور دا حق ومنلو او هغه ته يې د پنجاب پراخه زمکه پرېښوده. د بابر دربیم زوی مرزا هندال هم د همایون په مخالفت ډیلی ته ورغلو. هغه وخت همایون په چو سه کې له شپږ شاه سره په جنګ اخته و. بیا مرزا کامران ډیلی ته ورغلو، هندال يې لري کړو او همایون ته يې وویل چې او س به د شپږ شاه پر ضد دده پلوی وکړي، خو هم په دې ورڅو کې هغه ناروغه شو او شک يې پېدا کړو، چې گوندي ډه ته د همایون په وینا زهر ورکړي شوي دي. همایون ورته ډېرداه ورکړ، خو هغه له وېړې بیا پنجاب ته وتنبېدو.

کامران د لاهور نه د خپل ورور له حریف شپږ خان سره د روغې خبرې پېل کړي. هغه وخت همایون په قنوج کې د شپږ خان نه ماته خورلې وه او د ملتان پر لور روان و. شپږ خان د کامران مقابلې لپاره لاهور ته

۳۸ بهار

د هندوستان پښتانيه

ولادو او هغه يې کابل ته په تېښته مجبوره کړو. د بابر خلورم زوی مرزا عسکري نومېده، چې همایون ورته د سمبهل سيمه په واک کې ورکړي وه. ده چې ګجرات ونيولو، نود تول هند د باچا کېدو لپاره يې اگرې ته مخه کړه، خو په دې وخت کې ترې همایون وړاندې شو. عسکري د ورور نه بخښه وغونسته او هغه يې وبخښلو.

په ۱۵۴ کې همایون په چو سه کې د شپږ خان نه د جنګ په باېللو لوړۍ اگرې، بیا ډیلی او ورپسې د ملتان له لاري سنده ته ولاړو. دده د کورنۍ بنځۍ او ماشومان خه په اگرې، نور ډیلی او یو خه په لاهور کې ول. د هغه مېرمنه بېګم باچا په چو سه کې د جنګ په مېدان کې یو خېمه کې پاتې شوه. شپږ خان غونستل چې دا د نور مغل کورنۍ سره کابل ته ورواستوی، چې مرزا کامران پکې واکمن و، خو ملکې شپږ خان ته خواست وکړو، چې دا هم هلته (په هند کې) پاتې کېدل غواړي. هغه وېړدې چې کامران به ورسه بنه چلن نه کوي. شپږ خان ورته وویل "په دې به زمانو بد شي. ټوله دنیا خبره ده چې افغانان د عزت او احترام

۳۹

د هندوستان پښتنه

خاوندان دي، که ته دلتنه پاتې شوي، نودا عزت او احترام به خاورې شي. نسه بهدا وي، چې ته کابل ته ولاره شې "د بېگم پادشاه په غوبنستنه شېرخان سور هغې ته يولیکلی فرمان ورکړ، چې پکې ليکلې وو، " د کابل سيمه ستا په اختيار کې درکوو. زماله خوا به هيڅوک هلتنه ورځي (يعني په کابل به حمله نه کېږي) هغه وخت د کابل د سيمې سرحد د اباسين د لوپدیئې غارې نه پېل کېده.

شېرخان په ۱۵۴۰ م کال کې د شير شاه په نوم د هند واکمن شو، چې دی د ۲۴ یا ۲۵ کالو. دده د حکومت موده پینځه کاله وه او په دې لنډ وخت کې ده په هند کې دومره پیاوړی سیستم جوړ کړو، چې وروسته ترې مغلو هم کار اخيسته. دده په سلطنت کې د هند جنوبي برخې، لکه دکن او د پېښورنه وراخوا سيمې نه وي شاملې. همدغسي د کشمیر او د هماليه غرني ریاستونه هم دده له واکه وتلي ول، خوده حکومت له اټک نه تربنګاله غزبدلی و، چې په ۲۶ انتظامي برخويې و بشلى و. هري برخې ته به يې سرکار وایه. دا سرکارونه بیا په پرگنو ويشلي ول، د

۴۰

د هندوستان پښتنه

هري پرگني سرکاري چارواکي، امين، شقدار، خزانچي او محرر (ليكونکي) و. محرر به د دووژبو (فارسي او هندي) و. د بهار د واکمن په حېث به ده هر دوه کاله وروسته حکومتي چارواکي له یو ئاي نه بل ته بدلوں، چې د اداري فساد مخه ونيسي او له یوې بلې سيمې سره هم بلد شي.

په هند کې د انګرېزانو په وخت هم سرکاري ملازمان د دوو کالو لپاره په یو ئاي ساتلى شول.

د شير شاه له خوا په لومړي حل د هند زمکه کچ شوه او د ماليې اخيستل یې د کال د زمکې د حاصلاتو په سرو تاکلو. نتيجه یې دا وه که په یوه سيمه کې به نسه فصل نه و شوي، نو هغوي ته به یې ماليه معاف کړه. په تجارتی مال یې د ګمرک ياد محصول اخيستو کار پیل کړو، چې سرکاري خزانه پري جوړه شوه.. د ډاک (پوستې) سیستم پخوا هم و، خوا اوس د سړک په سر ډاک خانې جوړي شوي. په دې توګه په هند کې دالومړي حکومت و، چې د عامو خلکو د بېگړي او دوى ته د سرو سونو ورکولو لپاره یې کار وکړو.

۴۱ بهار

د هندوستان پښتانيه

د شپرشاه تر تولو مهم کار په ټول هند کې سړکونه جو پول و ده غونبستل چې سه سرام له اگرې سره و نبليوي، نود اگرې نه جوده پور او چتورو ته، د اگرې نه برهان پور ګجرات او له ملتان نه يې تر لاهور پوري نوي سړکونه جو پکړل. د سړکونو په دواړو غارو یې د نو د کړلو او د مسافرو لپاره سرايونه، چې د مسلمانانو او هندوانو لپاره بېل بېل ول، جو پکړل. دده تر تولو مهم سړک جرنېلي سړک دی، چې په انگربزي کې ورته "گړښه ټرنک روډ" یعنې جي تي روډ وايي. دا د هند د لوبي و چې تر تولو لوړۍ غت او پوخ سړک و، چې د بنګال د سنار ګاون (اوسيني بنګله د بش په نراین ګنج کې) نه تر پېښوره غزبدلی و. وروسته بیا مغلو دا سړک له پېښورنه تر کابله ورو غخاوه.

دوه زره پینځه سوه کلوميټر او بد د شپرشاه جرنېلي سړک د هند دا مهم نبارونه پڅپلو کې نبليول: کلکته، بنارس، الہ اباد، کانپور، ډیلي، امرتسر، لاهور او پېښور. ددي لوبي لاري بنست شپرشاه سوری په ۱۵۳۳ م کال په بنګال کې کېښود. د شپ

۴۲ بهار

د هندوستان پښتانيه

شاه نه وړاندې د هندو شاهي (ورو کوشانيانو) په دوره کې د پټالي پوترا (اوسيني پتنه) او د تېکسلا تر منځ لویه لاره وه. په دې سړک هره فاصله کې کاوس مینارونه (يو کاوس خلور ميله وي) جو پشوي ول، چې د پوست خانې کاريې هم ورکاوه او حینې يې تر او سه پاته دي.

د شپرشاه په برياليتوب کې دده د پوچ د تکره جنرالانو او اميرانو لاس و، چې پڅپل استعداد به یې ورته کارونه سپارل. په دې توګه هغه د خپلوی او سفارش له لاري په منصبونو د نالايقو خلکو د تاکلو مخه ونيوله، په تېره بیا په پوچ کې یې داسي کسان نه پېښودل. ده خپلو پوچيانو ته د مياشتني معاش د ورکولو نظام هم معرفي کړو او جنرالانو ته به یې لوره تنخا ورکوله. همدا وه، چې د پوچ افسران ورته په هر حال کې پتمن پاتې شول. دده تر تولو با اعتباره امير خواص خان د بنود مروتو د قبيلې نه و، خپل نوم یې صاحب خان او د خپل مشرورور خواص خان نوم ورته ورکړي شوی و، چې په بنګال کې د یو جنګ پر وخت په او بو کې د ډوبې دله لامله مرې شوی و. دی د

۴۳ بهار

د هندوستان پښتانيه

شپر شاه تر تولو مهم پوهی جنرال او صلاح کار و او دده د نایب په توګه یې کار کاوه. د جنگ کې میدان کې به ورته مخالفینو توره بلا ويله، چې بسايي يا خوده رنگ تور و او يا به یې توري جامې اغواستلي. د شپر شاه کشرزوی جلال خان چې سخت قهرزن و، هغه هم له ده وېړدله. دی ډېر دينداره او عبادت کونکی کس و او د شپر شاه کورنۍ ته سخت پتمن و.

يو بل امير هېبت خان نيازي له مغلو سره په جنگ کې د شپر شاه صلاح کار و او د پنجاب والي یې تاکلی و. جلال خان د پوچ يو کوماندان او د شپر شاه له زوي جلال خان سره یې د مغلو پر ضد چونارد کلا دفاع کوله. کله چې همايون په خوشاب کې د ايران په لوري په تېښته و، نود جلال خان پوچ ورپسي و. قطب خان نایب د هغو جنرالانو نه و، چې له مغل باچا همايون سره یې د جنگ پروخت د پوچ مشری په لاس کې وه. سېف خان ازاخېل سرواني له مغلو سره د جنگ پر وخت تېي شوی او همايون ته وړل شوی و. هغه دده په مېړانه ورته بخښنه وکړه او خوشې یې کړو. د شجاعت خان اصل نوم شېخ اسمعيل او د سور

۴۴ بهار

د هندوستان پښتانيه

کورنۍ غږي و. د بنګال په جنگ کې په مېړانه بسودلو ورته شپر شاه د شجاعت خان خطاب ورکړي و. ده له اگرې سره نبردي د ګواليار کلا د مغلو نه نیولې وه. بر مزيد کور هم د سور کورنۍ غږي و. له مغلو سره د جنگ پر مهال دی له خواص خان سره د هفو ډلو مشر و، چې د همايون پسې و. سرمست خان سربني د شپر شاه ديني ورور او دده پلار د حسن خان په پوچ کې شامل و. د قنوج په جنگ کې دی د پوچ سېه سالارو. حاجي خان بېتنې د بنګال فاتح او د شپر شاه مهم جنرال و. حاجي خان ترين د پنجاب د واکمنو په ډله کې شامل و. جلال خان جالو (جلو) د قنوج د جنگ پوچي کوماندان و. میا خواجه اسمعيل جلواني په غازی پور کې و او د شپر شاه له خوا ورته ليک استول شوی و، چې دې دې د بنګال نه پر مغلو حمله وکړي. هغه د بلې غارې نه په مغلو بريد وکړ، خودا ليک د مغلو قوماندان محمد زمان لاس ته ورغلو. هغه اسمعيل جلواني سمدلاسه وواژه. دده زوي راي حسېن خان جلواني د قنوج په جنگ کې د چې لاس د پوچي ډلو کوماندان او د پنجاب واکمن و. عيسى

۴۵ بهار

د هندوستان پښتانيه

خان نيازي د پنجاب يو سردار او د ناگور والي و
حميد خان کاکر چو سه په جنگ کې د پوخ سپه
سالار او د ملوت د سيمې والي و سيد شمس ابادي
هغه افغان و، چې د قنوج په جنگ کې يې همایون ته د
ماتې ورکولو او دده د تېبنتې پروخت د نورو
افغانانو په مرسته د همایون ژوند ژغورلى و.

د پوخ په پرتله د ملکي انتظام لپاره شپرشاه د هري
سيمي ئايي خلکو ته کار سپارلو. دده د ماليې او د
گمرک زباته برخه د هندوانو په لاس کې وه، چې د
پېسو په حساب او د دوسیو په ساتنه کې تکره ول. د
خپل سلطنت د پوهې ځواک د ساتلو لپاره شپرشاه
لويو کلاګانو په اهميت خبر او په بهار کې د
روهتاس، چونار او د شپر گړه کلاګانې دده لاس کې
وي.

د هند د انتظام او د کلاګانو له جورولو سره سره به
شیرشاه زيات وخت له هفو راجپوت ریاستونو سره
جنگونه هم کول، چې ياخويې ورته شر جورولو او يا
يې د ماليې په نه ورکولو دده نه سرغونه کوله. په
مرکزي هند کې داسي يوه سيمه چې راي سېن نومېږي

۴۶ بهار

د هندوستان پښتانيه

او اوس په مدهيې پردېس کې دي. د غونډۍ د پاڅه
جوره کلا د بهيا پورن مل په لاس کې وه او شيرشاه ته
داسي خبر رارسېدلې و، چې هغه خينې مسلماني
ښئې هلته بند ساتلي وي. شپرشاه دا کلا محاصره
کړه او د خبرو له لاري يې پورن مل اړکړ، چې بهر
راوئي. پورن مل په دې اعتبار بهر را ووتلو، چې
پښتانيه خپل لوزنه ماتوي خود شيرشاه پوخ دی هم
هلته ووژلو او ددي کلانوم اسلام اباد شو، خو او س د
غونډۍ د پاڅه دا ځای د لوبي لاري په سرتلونکيوي ته
يوه کنډواله بنکاري او راي سېن د یو خو کلو پښتانيه
په تاريخ خبر هم نه دي.

د شيرشاه په تاريخ کې دا د هغه د بد نوم لپاره یوه
بېلګه شوه.

د كالنجر کلا د هندوستان په مرکزي سيمې بندېل
کنه کې د اله اباد نه سل ميله لري لو بدیع کې د یوې
غونډۍ د پاڅه په اوونيم کلومېټر او بده ساچه کې
جوره ده. د اريايي عقايدو پر بنسته د كالنجر کلانیول
دانسان له وسه بهرو. دا د زمکې نه ۱۲۰۰ فتېه لوره
ده او ديوالونه يې ۸ ميتېره پلن دي. محمود غزنوي هم

۴۷ بهار

د هندوستان پښتانيه

په ۱۰۲۳ م کې ددې کلا د نیولو هخه کړي وه، خو تر یوې لنډي محاصري وروسته یې پرېښوده. هغه وخت ددې شاوشوا ګنځنګلونه ول، چې د پوئڅاره د توپونو او نورو اکمالاتو وړل ډېر خطرناک و. د كالنجراجه د شېرشاه تابع نه او د هغه یو حريف بير بهان ته یې هم پناه ورکړي وه، چې د بهاتیه راجه و. كالنجراجه بنديله خلکو تابوی دی او دوی به خپله سيمه په ډېره میرانه ساتله. دوی د مغلونه زيات د افغانانو نه کرکه کوله، ټکه یو خوسکندر لودهي ددوی ملک وران کړي و، دويمه دا چې شېرشاه دراي سېن له راجه پورن مل سره ډېره بده وضع کړي وه او د كالنجراجه د پورن مل غوندي ټان شېرشاه ته نه سپارلو، چې پایله یې هسي هم دده مرینه و، نو ټکه هغه په جنګ کې خپل مرګ ته غاره اينې وه. درېيمه دا چې اوس راجپوت له بارودو سره بلد ول او هغه وېره یې تري نه لرله، چې پخوا یې وه او تر ټولو لویه خبره دا چې د نورو سيمو راجپوت هم دلته را ټول ول او د بنديله عامو خلکو هم چريکي جنګ کاوه او افغان پوئه ته به یې په چالاکۍ زيان رسولو.

۴۸ بهار

د هندوستان پښتانيه

شېرشاه دا کلا اووه میاشتې محاصره کړي وه. د کلا د ډولونه لورې ول او د دې لپاره چې د بارودو ګولې دنه وغورو خول شي، د لرگې ارابې جوړې کړي شوي، چې پوئيان به ورباندي ختل او بارودي ګوله (بم) به یې دنه ورويشتو. دا بمونه د کلا له دیوال سره نړدي زېرمه شوي ول، د کلا دنه د فعالیت د لیدو لپاره شېرشاه پخپله په یوې لورې ارابې ودرېدو، چې ددې بمونو د تاوان جاچ واخلي. په دې وخت یوه ګوله دنه په کلا کې د پريوتو پرخای له لوی دېوال سره و جنګبده او بهر د بارودو په زېرمه راولو بده. شېرشاه دې زېرمې سره نړدي و او دده ارابې هم اور واخيستاو د بارودو ګولې هري خواته والوتي. د شېرشاه وجود و سوچبده او دی سمدلاسه خپلې کېږدي ته یورل شو. په دې وخت کې هغه خپل جنرال ته د جنګ د جاري ساتلو وویل او په پوئ کې خوک د باچا د حال نه خبر نه شول. شاهي طبیب دده د علاج هڅې وکړي او درې ورڅې وروسته د كالنجراجه کلا ونيول شوه، نو شېرشاه ته خبر ورکړي شو.

په ۱۵۴۵ م کې د مۍ په ۲۲ نېټه شېرشاه په

۴۹

د هندوستان پښتانيه

کالنجر کې په تپي حالت کې خپلې خېمې کې پروت و. هم هغه وخت دده د پوخ افسرانو دده د دوو زامنو په اړه خبرې وکړې، چې کوم یو به د حکومت وړوي؟ د باچا د مرینې خبر هم پټ وساتل شو. د شپرشاه سوری لس زامن ول، چې عادل خان، جلال خان او رشید خان د یوې مورنه ول او قطب خان، سليم خان، کمال خان، رکن خان، نصرت خان، نور خان او قایم خان د نورو مېندونه ول. د شپرشاه دا پلان و، چې تر خپلې مرینې وروسته خپل سلطنت په دوزامنو ووېشي. دوی دواړه په جنګ کې تکړه، خود سیاست په میدان کې بې کاره ول.

عادل خان با اخلاقه خو سست او د فېصلې کولو تو ان یې نه لاره. جلال خان لکه د توندي سیلې نسه پوئي، خود سرا او کينه لرونکي و. مخالفت یا په اعتراض به سخت په قهر شو او خلک به تري ويرېدل. د جنګي مهارت له کبله د پوخ په ټوانانو گران و. د شپرشاه پخوانیو با تجربه اميرانو به ورباندي شک کاوه. د شپرشاه یوه کمزوري دا و، چې نه یې خوک وزیران ول او نه یې د شورا مجلس، د پښتنو د جرګو

د هندوستان پښتانيه

۵۰
بهار روایت یې له سره ختم کړي و. د هغه اميران یواحې جنګيالي سرداران ول، چې د هغوي کار جنګ کول او زمکې ساتل وو. هغه خپلو اميرانو ته لورې تنخواه گانې ورکولي، چې د خپل قام او تېر مرستې ته اړين پاته نشي. په دې توګه شپرشاه لو مرې باچا و، چې په هند کې یې د فساد او د ماما خبلى مخه ونیوله.

آخر په کالنجر کې په دې وړاندیز زیات امبران په یوه خوله شول، چې دواړو ورونو ته دې د پلارد مرینې خبر واستول شي. هر خوک چې کالنجر ته اول را ورسېده، هغه به باچا وي. مشر عادل خان هغه وخت په رنتهمبور په کلا کې و، چې د دې ئای نه یونیم سل ميله لري و. د ده زوی محمود خان د نیکه په کېمپ کې و، دې یې راوبللو، لیک یې ورته ورکړ، چې سمدلاسه پلار ته ورشي او هغه خبر کړي. دویم لیک یې جلال خان ته رپوانومې پوئي چاونې ته ورولېبلو، چې د کالنجر نه پنځوس ميله نېغ په لاره پروت و.

جلال خان ته چې د پلارد مرینې خبر را ورسېدو، نو دی د جنګ په مېدان کې و. د خپل احساسات خرګند

نه کړل او د یو منظم پوهی افسر په خبر یې د راجپوت
خواک پرواندي خپلې حملې جاري وساتلي . هغه ته
دا کمزوري نسکاره شوه، چې د دبمن په مقابل کې
دې جنګ بند کړي. هغه وخت ممکن د جنګ بندول
ورته نور تاوان اړولی واي. خلور ورئې په جنګ اخته
و، ترڅو چې مېدان یې وګټلو، نو بیا کالنجره روان
شو.

عادل خان سره خلور ورئې وي، چې که غونستلي
یې واي نو کالنجره رسیدای شو. او که نه په اگرې
کې، چې د رنتمبورته دېرنډې و، خپل حکومت
اعلان کړي واي، خودی هم هلتنه پاته شو. جلال خان
چې په پینځمه ورئ راوسېدو، نو مشروره ریښه و
او دي په هاغه ورئ د شير شاه د ئایناستي په توګه د
هند باچا اعلان شو. نسايې د اور لمبو د شېر شاه سېرو
او زړه ته تاوان رسولی و او دی د خپلو تیپونوله لاسه
په خپله خېمه کې د سوځدو په درېمه یا خلورمه ورئ
مرې شوي وي. دده مرۍ یې هم هلتنه د کالنجره کلاته
نړدې په خاورو کې امانت کړو او وروسته یې
سہرام ته یې یورو او په هغه مقبره کې یې خښ کړ،

چې پخپل زوند کې یې جوره کړي وه.
په راتلونکو خو میاشتو کې عادل خان په مېوات
کې د خپل حق لپاره د جنګ اعلان وکړو، خو جلال نه
یې ماتې و خوره او بهارتہ ولاړو. ددې نه وروسته د
تاریخ پانې سپینې دی، چې عادل خنګه او د چاله خوا
ووژل شو او که نه پخپل مرګ مړ شو. دده
داولادونو او مېرمنو په اړه هم خرګنده نه ده چې خه
شول. د سہرام په هدیرو کې د دوی قبرونه تراوشه
شناخت نه لري.

اسلام شاه د پلار په حکومتی او پوهی تګلاره
روانو، خو په هر چابه یې شک کاوه او کله چې
خواص خان په خپردینداره او سوری کورنۍ ته پتمن
جنرال یې ووژلو، نو د شیر شاه اميران ترې بېل شول.
دې پخپله د عقیدې ټینګ مسلمانو، خو مذهب یې د
سیاست نه بېل کړو. دده انصاف په دوو اصولو ولار
و: یو دا چې هره فېصله دې په وخت او عدالت دې له
تولو سره یو شان وي. دې د خپل پلار په شان
خواریکښ او د حکومت په معامله کې سخت ګیرو.
دده په هر سرکار (ولسوالی) کې خلور زړه سپاره د

۵۳ بهار

د هندوستان پښتانيه

عامو خلکو د ساتني لپاره تبار و لارول د شپرشاه له
خوا ملکي انتظام ده نور هم نسه کړو او له کومو خلکو
سره چې مالي مرستي کېډي، هغه یې په ئاي ساتلي
وو.

خود شير شاه د تکره واليانو په لري کولو ده اگره
خپل زوي ابراهيم سور او لاهور خپل د خورمېره احمد
خان سورته ورکړل، چې نه په حکومت او نه په اداره
پوهېدل. په دې وخت کې د شپرشاه یو وراره سکندر
سور هم په اګري کې د ابراهيم په مقابله کې راووتلو
او پخپل نوم یې سیکه هم ضرب کړه. د با برزوی
همایون، چې د ایران له باچا سره یې پناه وړي وه، د
هند د حالاتونه خبر شو، نو د پلارد سلطنت د ترلاسه
کولو لپاره بیاد کندهارد لاري هند ته روان شو. ده د
جلال خان په ژوند کې د لو بدیع پنجاب سوری
امیرانو ته د پېسو په ورکولو دوى له ئان سره یو کړي
ول. اسلام شاه د یوه ناسور دلاسه په ۳۰ اکتوبر
۱۵۵۳ م کې د اته کاله حکومت نه وروسته مر شو او
په سه سرام کې خبن شو.

اسلام شاه د هند راجپوت او نور نامسلمه دومره

۵۴ بهار

د هندوستان پښتانيه

نازول، چې افغانان به تري ګيله من ول. دده یولوي
جنګي مشاور د درې مې طبقي هندو هېم چندراته
(هيمو) و. عادل شاه بیا تردې حده هېم چندراته
اختیارات ورکړل، چې دده لپاره مغلو سره جنګېده.
مغلو به هيمو ته په سپکه کتل، چې افغانانو ته ډېر
پتمن و.

ماخذونه

۱. شپرشاهي تاريخ. د عباس سرواني ليكنه، د ډاکټر دولت محمد ڙباره، د افغانستان او هند د ٻنو اريکو سيمينار په ويارد کابل پښتو ټولني چاپ. ۱۳۵۴ هـ ش (۱۹۷۵). مهتمم عبد الرحيم وحيد.
۲. د ډيللي د پښتنو باچاها نو تاريخي جدول. اېدوره تهams ۱۸۷۱ م. د ۳۹۸ نه ۴۱۰ مخونه.

مقبرې او کلا گانې

په دې کې شک نشته، چې د شپرشاه تابوبي سه سرام و، ده د خپل ماشومتوب او د ځوانې نه وختونه دلته تېركري ول. دا بناريه د پېنې نه نږدي دوه سوه ګلوميتره لړې ده، خود بهار په لرا او بر کې د شپرشاه د نوم ځایونه نسيي، چې دا د هغه خپل وطن و. د پېنې د لوی پوليس سټېشن مشرته مې چې کله د شپرشاه نوم واخیستو، نوراته يې وویل "شپرشاه د بهار سپوت و، هغه ددې څای او سیدونکۍ او موږ يې چرې پردي نه ګنه" د شاه آباد، شپر ګهاتي، شپر پور او شپر ګړه دا خونومونه دي، چې او س هم د هغه د دوران ګازې لري. په دې کې مې ځينې ځایونه پخپلو سترګو وليدل.

۵۷

د هندوستان پښتانيه

د شير شاه مقبره د او بو په منځ کې ده، دا په يو دکانچه چې له زمکي خخه دېرش فته لوره ده او خلور گوتیز شکل لري، جوره ده او چارچاپره يې یوزر مربع فتې تالاب جوره دی، چې ۳۸ فته ژوره دی. د او بو د تالاب نه دا مقبره ۱۵۰ فته لوره ده. د مقبرې خلورو گوټونو ته گومبدي جورې دی او د لوې دروازې لاندې ته خانه ده. دننه یولوی هال دی، چې چارچاپره يې محرابونه د او یوه برنډه تري تاوه ده. د هري خوانه چت په خلورو محرابونو ولاړ دی او د هر یو محراب په منځ کې د او سپنو کړي دی، چې یو وخت به پکې خراغونه څورند ول. د قبلې خواته درې محرابونه دی او د دېوال په تېرو قرآنۍ آيتونه ليکل شوي دي. دا هال هشت پهلو دی او شپاپس کړکۍ لري، چې په دې توګه يې دا هال په ۳۲ برخو وېشلي دی.

د شپر شاه د قبر د پاڅه لويه گومبده ۲۳ فته لوره ده، چې د او سپني د لوې زنځير برخه پکې پاتې ده. دده قبر فرش نه لړ لوره جوره دی او د پښو لوري ته يې اته نور قبرونه دی، خو په یو هم نوم نه دی ليکل

۵۸

د هندوستان پښتانيه

شوي. د مقبرې د دېوالونو تېږې بې ترتیبه اینسودل شوي دي او وروسته ورباندي په دېوالونو پلستر کې رنګ لګبدلې دی، چې لې لې او س هم بنکاري. دلته یو وخت نيلا او سپین کاشي خښتې هم کارول شوي وي، چې او س یې هم یو نیم ژېر بخنه توټه پاتې ده. د نقاشۍ خال خال نښې هم دي، چې نيلا رنګ پکې واضح دی. د بهرنې دا مقبره درې پورې زه بنکاري، چې څینې برخې يې نمایشي دي. په دویم او درېیم پور کې وړې چترۍ او گومبدي په تېرو جورې دی. مقبرې ته د ورتلوا پاره ددې په شمال کې درې سوه فوټه او بده یوه لاره جوره ده.

د ۱۶۳۲ م کال په سپتمبر کې یو انګربز پیتېر مندي ددې روضې یو انځور جور کړي و، چې ددې د تالاب په غاره ونې لګبدلې وي او تول ځای پاک صفا بنکاریدو. بسايې د مغلو پروخت هم دا سيمه په بنه حال کې وه. د نولسمې پېړۍ په سر کې چې انګربزانو دا سيمه ونیوله، نو دلته یې د تاریخي ودانیو سروې وکړه او هرڅه یې د کاغذ پر مخ ولیکل. د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ په دوو کلونو کې انګربز سروې

۵۹

د هندوستان پښتانيه

بهار

کوونکي فرانسس بوکانن، چې د سهسراام کوم انځور رابسي، هغه ورباندي پخپله هم د شرم احساس بنکاره کوي. دی لیکي، " د مقبرې د تالاب د کنستلو نه وروسته ددي په خاوره شاوخوا یو کچه د بواس جوره و، چې اوس وران دی. دلته وني نه ليدل کيدي، د قبر ته ورتلونکي لاره په او بوکې پته او هغه وره کوته، چې ددي په سرکې جوره وه، رنگه ده. دروضې شاوخوا هر ډول قبرونه او ګومبدې بنکاري، ددي په لوېديخه غاره عيدګاه جوره وه. د مزار دروازه په یوې تېږي بنده کړي شوې ده، دې ته ورتلونکي پل مات شوی و او دا بنه خبره ده، چې خوک ورته نبدي نشو ورتلى، که نه له دې ئايه به دې شيان وړل شوي واي".

بوکانن په سهسراام کې یو فقير ولیده، چې ئانې یې د شپرشاد کورنى غرې باله، خو هيچري د هغه قبر ته نه ورغلۍ. انگرېز افسر په یوې کشتۍ کې د تالاب نه د مقبرې ودانۍ ته ورغلواو لیکي: " په تالاب کې د انسان او د ځناورو فضله مواد بنکارېدل، ډېرو هندوانو دلته ئانونه مينځل او ان ددي او بهه یې څښلې. د اينځرد ونو جرزو د مقبرې د بواسونه او ددي

۶۰

د هندوستان پښتانيه

بهار

چا چا پېره ورو ودانيو ته بنه زيان رسولي دي، ددي یوه ګومبده پريوتې ده. د شپرشاد ددي مقبرې د ساتني لپاره د وقف زمکې وي."

بنایي د انگرېزانو پروخت دا ئای پاک کړي شو اوکله چې نامتلرغون پوه جارج کننګهم خو کاله وروسته سهسراام ته ورغلو، نود شپرشاد د مقبرې په اړه لیکي: " په هند کې مې د تاج محل نه وروسته دو مرہ بنکلې مقبره نه وه ليدلې"

د شپرشاد د مقبرې نه نيم ميل اخوا شمال کې دده د زوي اسلام شاه (جلال خان) مقبره ده، چې نيمګري پاتې ده. دده د مقبرې ګومبده لسو نه پينځلس فته لهوره جوره اونقشه یې هم هاغسي ده لکه چې د شپرشاد د مقبرې وه. په دې ګومبده کې له اسلام شاه سره دده اخښي عادل شاه سورهم خښ دی او د ماشومانو پينځله قبرونه هم دي. اسلام شاه په ۱۵۵۳ کې په ګواليار کې مړ شو، نو زوي فېروز خان ماشوم و. ده خپل اخښي (د بسحې ورور) مبارز خان د خپل زوي سرپرست جورکړي و، خود هغه په جنازه کې دده دواړه ماشومان ورک شول. مبارز خپل خوريونه ووژل

۶۱

د هندوستان پښتنه

او پخپله يې د سلطان عادل شاه په نوم په گوالیار کې خپله باچاهي اعلان کړه. دا د مبارز خان لویه تېروتنه وه، ځکه که ده د شېر شاه سور د لمسی د سرپرست په توګه باچاهي کړي واي، نو ډېر پښتنه به د سورکورنۍ د نومونو په وياري ورسره يو شوي واي، خود حکومت حرص د عقل دبمن وي. بنايی دا ماشومان د وزني نه وروسته د اسلام شاه وفادارو ملازمانو دلته خښ کړي وي.

د شېر شاه د مقبرې په جنوب کې دې مقبرې ته ورته یوه بله مقبره هم ده، خودا هم نيمګړې پاتې ده او د قبر د پاخه څېر هم نشته. ځایي خلک وايي، چې دا د شېر شاه د پیر روضه ده، خو ثابتنه نه ده. د سه سرام د بناري په منځ کې د شېر شاه د پلار حسن خان سور مقبره هم ده، چې چار چاپېره تري لوی د ډوال تاودي. دا یو مستطيله ودانۍ ده، چې په ختيئ، شمال او جنوب لوري دروازي لري او هريو گوت ته يې یوه ګومبده وه. لو بدیئ لوري ته يې یو جومات دی، چې جورښت کې د شېر شاه د مقبرې په شان دی، خو وړو کې او دوه دروازي لري.

۶۲

د هندوستان پښتنه

د دې ودانۍ په کتلو انګربز سروې کوونکي بوکانن، ډېرد شرم او د کرکې احساس کوي. وايي: " تحصيلدار يا ماليه اخيستونکي، چې مسلمان دی له جومات سره جوخت خپل کور جوړ کړي دی او بنه پاک یې ساتلي، یو کس ورله هره ورڅه صفاي کوي او دی ورله معاش هم ورکوي، خو مقبره او جومات یې بې غوره ساتلي دي، چې د اينځر د نو په جرزو ورو ورو په رنګېدو دي. کله چې انګربزانو دا سيمه ونيوله، نو هغوي دلته یې خپل ګودام جوړ کړوا د مقبرې په کوته کې یې خپله اسلحه وساتله. او س دلته لوښي لرګي اينښي دي او دا ټول د کوليانيو (بار ورونکيو)، مزدورانو او د عامو خلکو د تګ راتگ ځاي شو. یواحې د قبر دروازې یې په خاور و بندې کړي دي، نه د اينځر ونې وېستل شوي او نه د دې صفايې کېږي".

په نولسمې پېړې کې د سه سرام زياتره کورونه د خښتو جوړو او کاشي خښتې به هم پکې کارېدلې، کوڅې یې تنګې او کړې وږې وي، خو بوكان ته د بهار په پرتله بنه حالت کې بسکاريده. هغه وخت دلته د هندوانو په پرتله مسلمانان په زيات شمېر کې

۶۳ بهار

د هندوستان پښتانيه

او سپدل او د دوى هدري پکي هر ئاي بسکاريدي. بو كانن د شپرشاه د كور يادونه کوي او وايي: "د شپرخان كورد بسار په شمال کي جوره، چې اوس پکي د خبنتو چې برى بسکاري. د دې یوې غاري ته هندو مندر جوره كې شوي دي، خوددي کنه والو اود خبنتو شمېره دومره کمه ده، چې گومان نه کېږي چې شپرخان به دلته او سپده.

يو پيرزاده چې شاه صاحب (سجاده نشين) نومېږي، د خپل باغ دروازه راته پرانسته چې هر ډول مېوي او ګلانو ونې او بوتي پکي ول. د سه سرام کلا او س هم شته، چې ده (شپرشاه) به پکي ژوند کړي وي. د سه سرام نړدي غرونه تري درې ميله لري دي او یوه تنګه لاره پکي جوره ده. خېرمه ورته د کدرا سيند بهېږي. د شاه صاحب د کورنۍ یو تن (مش) ددي سيند د پاڅه پل جوره کړي و.

د سه سرام کلا د هګي په بنه جوره ده او دواړو غارو ته یې لوی فصيل په سر ګول برجنونه دي. په دې کلا کې درې پورې زه مانۍ رنګ محل نومېده، چې تشي کنه والې یې پاتې دي او عام خلک ورته "قلعه"

۶۴ بهار

د هندوستان پښتانيه

وايي. د کلا زياته برخه او س د پوليسو تاني او نورو ودانيو اخيستې ده. د بشارنه یو ميل لري په جنوب کې د علاول خان مقبره ده، چې ددي ټولو مقبرو جورونکي د شپرشاه مهندس و. دا مقبره ساده او بسکلې ده، خوددي حالت هم بنه نه دي او یو وخت دي مقبرې ته نړدي یوه فاحشه خانه هم وه."

علاول خان سور د جون پور د یو سردار محمد خان سور زوي و. په هند کې د هغه د لاس جورې شوي ځينې ودانۍ د شپرشاه او پخپله د علاول خان د لور فکر بسکارندوی دي. پخپله شپرشاه د هند د مهمو ودانيو مشاهده وکړه، چې د هندوانو معبدونه او د مسلمانو باچاهانو له خوا جوره شوي جوماتونه او کلا ګانې پکي وي. ده د لوديانو جورې نسبت هم ولیدو او په سه سرام کې یې د خپلې مقبرې نقشه پخپله جوره کړه، چې د هندوانو د معبد په خير د او بو په منځ کې ده.

د سه سرام په ختيئ کې د غرونو د پاڅه د شپرګه کلا ده. د کلا تېره هم سور بخنه ده. د سه سرام په لوپدیئ کې کاو سیند بهېږي، چې په جنوب کې له یو بل وړوکۍ سیند کودرا سره یو ئاي کېږي. د دې پر

۶۵ بهار

د هندوستان پېستانه

غاره شپر شاه يو مضبوط دبوال جوره کړي و، چې د يو پله نه په غرونوکې شپر ګړه ته د ورتلو خفيه لاره وه. په برسات کې دا سيند دې رسپلابي وي، خو په ژمي کې يې او به کمې وي. که خه هم په شير ګړه کې وروکۍ بازار او کورونه ول، خودا د شپر شاه مرکزنه و او بسايي د خپلې کورنۍ لپاره يې يو خوندي ئاي گنلو، چې په بېرنېي حالت کې دده خزانه او نور اكمالات پکې ساتل کېده.

شپر ګړه د غرونو په ډډه کې پت ئاي دی او د لري نه د غرونو يوه برخه بنکاري.

همایون چې د ډيلې پر تخت بیا کښېناستو، نو د اسلام شاه د اخښي عادل شاه سوری د کورنۍ د ټولو غریو د ووژلو امریې ورکړ. هغه وخت و پرېدلو نسخو په شپر ګړه کې پناه واخیسته، خو اخره کې ورباندي ټول رسد بند کړي شو. کله چې دوى تسلیم شول، نو تول يې د قلا د فصیل نه لاندې وغورحول.

په بهار کې د روہتاس تاریخي کلا د شپر ګړه نه ۷۰۰ فتنه لوره ده، چې د سون وادی ترې بنکاري. شپر شاه په ۱۵۳۷ م کې دا کلا د راجپوت نه ونیوله.

۶۶ بهار

د هندوستان پېستانه

د روہتاس سیمه د لوره غرہ د پاڅه په ۲۸ مربع ميله زمکه کې خپره وه او دېرش کلې پکې اباد ول. کلاته ورختونکې هره یوه پورې ۱۲ نه تراتلس انچه لوره ده او اس ورباندي په ګرانه ختلی شو. دې کلاته به تکره ځوانان ختلی شول. دې قلا ساتونکې د شروع نه د راجپوت قام خلک ولاو د چندرابن کورنۍ سره وه. دلته د او بو درې تالابونه د دوى د راجه ګانو (بن راجه)، ګور راجه او چندرابن وغېره په نومونو دي.. شپر شاه د ختیئ نه لوېدیع ته ددې ساحه يو میل او شمال نه جنوب ته نیم میل وه.

په ۱۵۴۲ م کالد مى د میاشتې په پنځويشتمه نېټه شپر شاه د جهلمنه لس ميله سوبېل لوري ته د روہتاس په نوم د یوې بلې کلا د بنسټ دېره کېښوده.

د لویو کلا ګانو جورونکې شپر شاه په ۱۵۴۱ م کې د ډيلې په جنوب کې د اندر پرستها تاریخي ئاي د خپلې کلا لپاره غوره کړو، چې او س د زاره کلا (پرانا کلا) په نامه یادېږي. دلته یو جومات هم دی او پلان يې دا و، چې دا به ټول په سپینو مرمو

۶۷ بهار

د هندوستان پېستانه

جوریبی، خودا تپرە خلاصە شوه نوبیا مهندس ڈبر په مهارت د سرو تپوپی په کارولو دا جومات پوره کړو.
 د کلا په منځ کې یو گول برج دی چې او سو رته "شپرمندل" وايی. دا اته خنډې لري (هشت پهلو) او په بره پور کې یې هرې خوا ته محرابونه دی، دا هم د هندو جوربنت په شان دی. وروسته بیا شپر شاه دلته خپل کتابتون جور کړو او یو مابسام ددې له پورو را پربوتو او مړ شو.
 په بهار کې د سه سرامنه ورووسته د سوری کورنی مېشت حایونه د چېن پور په سیمه کې وو. دا په ځینو تاري خونو کې د چوند په نوم او په پارسي متنونو کې کله "جېند" او کله "جوند" ليکل شوی دی. د چېن پور نه دوه ميله ختیع کې یو تاریخي مزار د مولی خان نومې دینې څتمې په قبر جوړه ده. دده خپل نوم بل خه و، خوزیارت یې نږدې د ما هوله نومې کلې په نوم یادېږي. دا مقبره د تپرې نه جوړه او ګومبده لري او د خاورونور قبرونه هم ورسر جوړ دي.
 د چېن پور په لو بدیع کې د بختیار خان مقبره ده، چې د ده مشرزوی فتح خان د شپر شاه زوم و. دده

۶۸ بهار

د هندوستان پېستانه

مقبره د حسن خان د مقبرې په شان جوربنت لري، خو په نښه حالت کې ده. ددې چار چاپېره د تیرو د ډوال دی او شاو خواترې ونې کرل شوي دي، خود ددې زړو ونو جرړې او سو د مقبرې یو ډوال ړنګ کړي دی. د مقبرې او د غونډې یو تر منځ یو وړوکۍ سیند دی. په دې ګومبده کې پینځویشت قبرونه ول، چې ځینې پکې د چتنې راخڅې دلو او بو خراب کړي دي. مرکزې قبر او سو هم پر ځای دی او دولس دیارلس لوی او واره قبرونه هم ورسره دي، چې ټول د یوې کورنې معلومېږي. دا خرګنده نه ده چې فتح خان کوم ځای خبن دی، خود اسې بسکاري چې دی به له خپلو بنسخو او ما شومانو سره یو ځای وژل شوی وي.
 د فتح خان یو کشور راود خان د مغلود برلاسې پروخت دا هدیره جوړه کړي وه. دده قبر د پلار د قبر نه لړ لري، خو وړوکۍ دې او ګومبده ورباندي نشيته.

د بختیار خان د مقبرې په جنوب ختیع لوري د او بو یو لوې تالاب دی. ددې مقبرې مجاور اتیا (جريبه) نبیرازه زمکه لري او د انگرېزانو په حکومت کې یې هم

۶۹

د هندوستان پښتانيه

د مقبرې د ساتني لپاره د میاشتې لس دولس روپی اخيستې، خود انگرېزانو په رپورت کې ليکلې دي، چې دی د مقبرې خيال نه ساتي او دلته یو پير درگاه ته زيات عقيدت لري، چې عثمان شاه نومبده او د شپرشاه نه وړاندې هلتہ موجود واو وايي چې دا هر خه د پير په برکت کېږي.

عثمان شاه د سيمې د بړېخ پښتنو لپاره یوه سپېڅلي خټه ده. د پير عثمان قبر د سيند په لوېدیعه غاره پريوه لور ځای جور دی او د پاڅه پري ګومبده نشته. ددي چاپېره یو دېوال دی، ددي په شمال لوېدیع کې د بختيارخان خوري حسین خان خبن دي، چې د پير عثمان د قبر دېوال یې پوخ کړي و. دده بنځي ماشومان او نور خپلowan هم په دې هدیره کې خبن دي، چې په ځينو باندې ګومبدي ولاري دي. دلته یو وړوکۍ جومات هم جور دی.

داود خان د پير عثمان زيارت ته نړدي په غونډي یوه باره دري جورول پېل کړي و، چې نيمګړي دېوالونه یې پاتې دي. په نولسمې پېړي کې د چېن پور زمين دار یو

۷۰

د هندوستان پښتانيه

پښتون و. هغه خپل زوي د انگرېزانو ديوان (منشي) ته ولپره او ورته ويې ويل، چې دلته ټول دوه نيم سوه کورني دي او په دې کې پنهانوس کورونه د پښتنو ول، خواوس پکې یوولس کورني پاتې دي، خود ګاونډي سيمې زمين دار انگرېز ته وویل، چې دلته د پښتنو سل کورونه پاتې دي.

د بهار د نورو سيمو په پرتله په چېن پور کې د پښتنو کورونه نسه جوره شوي دي. د هر کور سره د ختيو یوه کلا هم شته، چې نسه ساتنه یې کېده. د سيمې راجپوت دلته له پخوا راهيسې مېشت ول. دلته د دوي زره کلا اوس هم شته، چې چار چاپېره ورته د او بو خندق جوره او د دفاع لپاره یې کاراوه. ددي د پاڅه د شپرشاه یا د مغلو پروخت یوه نوي کلا جوره شوي وه، چې په کنډوالو کې یې خلکو د او سېدو نوي کورونه جوره کړي او یو مسلمان پير هم دلته خبن دي. د مغل باچا شاه جهان پروخت د روحتاس ګړه د کلا کوماندان اخلاص خان نومبده او د چېن پور سيمه هغه ته د جاګير په توګه ورکړي شوي وه. ده د کلکتې په سړک د اخلاص پور په نوم یوه بشاریه اباده کړه.

۷۱

د هندوستان پښتنه

په نولسمې پېړۍ کې د چېن پور هندوانو د عوه
وکړه چې د سیمې پښتنه پخوا راجپوت ول او
وروسته مسلمانان شوي ول او خان له دوي پېل ګئي.
د مغلو پروخت دې راجپوت هندوانو په نورو ځایونو
کې خان له کورونه جوړول او دوي سره به یوځای نه
او سېدل، خود انگرېزانو په حکومت کې ورته هغوي
د ژوند ضمانت ورکړ، نو ورو ورو یې بېرته د دوي په
منځ کې ژوند پېيل کړ.

د هند د اريايي عقيدي پراساس د ټولني خلک په
څلورو طبقو یا برخو وبشلي دي. برهمن تر ټولو لوړ
او د معبدونو ساتونکي، ورپسي کهشتري یا
جنګيالي چې ټول راجپوت پکې شامل دي، درېيم
وېش يعني کرونډ ګراو تجاران او تيتيه طبقه یا
شودر، چې د ټولو خدمت کوي. کله چې راجپوت
هندوان په بهار کې مسلمانان شول، نو دوي ځانونه د
پښتنو انډول ګنډل. د اسلام نوم د دوي لپاره بس نه،
همدا وه چې دوي ځانونه د پښتنو په توګه ورپېژندل
او هماګسي، چې د پښتنو قامونه ول، دوي هم ځانته
د یو قام نوم غوره کړ.

د هندوستان پښتنه

۷۲

په پتنه کې یو استاد راته داسي پښتون
راو پېژندلو. شپېته کلن محمد اظهار خان وايي، چې
دوی یوسفزي پښتنه دي. دی سرکاري ملازم او
اوسم اووه زامن لري. ده راته وویل، چې دوه سوه کاله
پخوا به یوسفزي پښتنه د بمبي نه بهارتہ راتلل، چې
زیاتره به یې د آسونو تجارت کاوه. وروسته دوي له
ځایي بسخو سره دونه وکړل او تشن د قام نوم ورسره
پاتې شو.

اظهار وايي: دی د هغو پښتنو نه دي، دی پتنې ته
نړدي د دهمار په کلي کې ژوند کوي. دلتہ ټول څلور
سوه کورونه دي، شل، پينځويشت پکې د مسلمانانو
او هغې کې هم یو کور دده دي. دده په وینا، د
راجپوت له کليو سره خنګ په خنګ د پښتنو دولس
کلي اباد دي، چې د یو خونومونه داسي دي: پېرو،
ابراهيم پور، ملکي، داون او داسي نور... اظهار
دعوه کوي، چې دېر خلک ځان ته پښتنه وايي او له
خپل نوم سره د "خان" توری ليکي، خودوي د پښتنو
ځانګړتیا نه لري.

ما تري پونتنه وکړه، چې د پښتون ځانګړتیا خه

۷۳ بهار

د هندوستان پښتنه

وي؟ نوراته بي په گوتو وشمېرل.
 لومړۍ: د نورو خلکو لپاره به د لاس رو غبره مهم نه
 وي، خو پښتون به تل درته لاس راړاندی کوي اوتا
 سره به تود رو غبره کوي.
 دويم: کله چې پښتون درسره لوز وکړي، نو هغه به
 ارو مرو پوره کوي، دوي وعده خلافی نه کوي.
 درېيم: پښتنه په نورو مسلمان قامونو کې واده نه
 کوي، که خه هم دا دود اوس په بدليدو دي.
 خلورم: د واده پروخت به پښتنه ناوې چري هم د
 مېلمنو په وړاندې نه رابنکاره کېږي او کله چې يې د
 پلار له کوره وباسې، نو خادرې پرې غورولې وي.
 پېنځم: د پښتنو بنسټې د پردیو سرو مخې ته نه
 رابنکاره کېږي.
 شپږم: که تاسو د پښتنو کورونو ته ورشې، نو سړي
 له سرو سره کښینې او بنسټې به په کور کې دنه له
 بنسټو سره کښې. که یو خوک په چا ظلم کوي او یو
 پښتون نېږدي وي، نو دی به د مظلوم مرستې ته ضرور
 راړاندې کېږي.
 اظهار د خپلو خبرو په پای کې وویل، موږ په

د هندوستان پښتنه

۷۴ بهار

پښتنو د برویارو، حکمه دوی په افغانستان کې تلل له
 لوی قدرت سره جنګکېدلې دی.
 د اظهار له خبرو مې دا نتیجه واخیسته، چې په
 بهار کې د پښتنو له نوم سره یو افسانوی تړاوپاتې
 دی. د ټولنې بې وزلي، له عامو خلکو سره سپک
 سلوک، چې ځینو ځایونو کې مې پخپلو سترګو
 ولیدل او د زړو روایاتو ختمېدل یوه نارامي رامنځ ته
 کړې ده. په دې حالاتو کې ممکن پښتنو پکې خه نا
 خه مثبت کارونه کړي وي، چې اوس د بهار هر
 مسلمان له خپل نوم سره "خان" لیکل غواړي.

ماخذ

۱. د فرانسیس بوکانن رساله. د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ م
ترمنځ د شاه اباد ضلع د سروي پروخت لیکل شوي وه.
۱۹۲۶ م کې د بهار د پېښې حکومت چاپ کړو. ۱۳۴ مخ

پېښه د تصوف بسار

په ۲۰۰۰ ميلادي کال د پنجاب د چندریگر په يو نړوال کانفرنس کې د افغانستان استازی استاد عبدالخالق رشید د پېښې د اره پوهنتون د اردو ژبې يو استاد شاه حسين احمد سره ولیدل، چې ځان يې ورته د شاه ارزاني د سجاده نشين په توګه هم وروپېژندلو. د نورو پونتنو او ټوابونو نه خرگنده شوه، چې ده هم هغه ارزاني ياداوه، چې د پیر روبنان د غورخنگ يو غړي، دده مرید او خلیفه او د پښتو تصوف او د ادب نه خو سوه کاله ورک و.

په بل کال چې استاد رشید د یوې بلې غونډې لپاره پېښې ته لار، نود ارزاني مزار يې ولیدواو ددي خبرې پخلې يې وکړ، چې آیا دا هماغه ملا ارزاني

۷۷ بهار

د هندوستان پښتنه

خېشکي (خوبشگي) دی، چې د شپارسمې ميلادي پېړۍ په وروستيوکې د تصوف د لاري د اسلام د دين د خپراوي لپاره روان شوي و؟.

د پتنې نبار په لومړي حمل د شپرشاه له خوا د بهار پايتخت کړي شو. له دې وړاندې بهار، چې اوس ورته بهار شريف وايي، چې د ګیا په ختیئ کې په ۴۶ کلوميټري کې ددي سيمې مرکزو. دا اوس د یو صوفي شاه شرف الدین د زيارت لپاره نوم لري او یو وخت د پوهې او علم مرکزو.

د بهار شريف د شاوخوا سيمو په کلو باندې و کې د پښتنو بېلا بېل قامونه ژوند کوي، خود دوي شمېره دومره لږه ده، چې یواحې د تاریخ استادانو ته معلومېږي.

هسي خود بهار په هره دوه کيلوميټري کې د یو صوفي زيارت جور دی، خود پتنې نه سه سرام ته په لاره ما د زيارتونه ولیدل. په ۲۰ کيلوميټري کې د شېخ کمال الدین يحيى زيارت دی، چې د سهروردیه طریقې پېرو، دده مزار دېر په شین ځای کې و د شپرشاه د پیر مانپري شريف زيارت د پتنې نه

د هندوستان پښتنه ۷۸

دېرسن کلوميټر سویل ته جور دی، چې ابراهيم کاکړ نومې اركيټکت جور کړي و. د پتنې پوهنتون د فارسي ژبې استاد طلحه برقل معلومات راکړل. دا ودانۍ ما پر لاره ولیده، د او بو پر غاره په یوې او چتې غونډۍ له تېرو جور مزار په یو خاموشه ځای کې جور دی، چې سرک ترې دېر لري دی.

د پتنې پوهنتون د تاريخ یو استاد پروفېسر انوار عالم راته وویل، چې ابراهيم کاکړ د شپرشاه یو صوبه داراو مهندس هم و، غونښتل یې چې په بهار کې د مخدوم یحيى مانيري په قبر مزار جور کړي، خوبيا ورته بشارت وشو چې د هغه قبر دې همدغسي پريښو دل شي، نوبیا هغه د دولت مانيري په قبر، چې د شپرشاه پير و دا شانداره مقبره جوره کړه. دې ته بري درگاه (لوې درگاه) وايي. په دې بنسکلي زيارت کې سره ډبره کارول شوې ده او له ۱۰۲۷ نه تر هـ. ق کلونو کې جوره وه، چې شاوخوا بنسکلي باغ او یو تالاب هم لري، خودې ته نړدي اوس یو مېلمستون جورې ده، چې خلک ورته سېل له رائحي، ددي زيارت سکوت مات کړي دی. دلته د وړاندې نه د بالي ووډ د

۷۹

د هندوستان پښتانيه

فلمونو لپاره ډلي راروانې وي او بسايي چې خوکالو
کې به دلته دا خاموشي نه وي.
له ۱۵۵۷ نه تر مغل باچا اکبر بهار د
بنگال سره يو ئاي اداره کاوه، خود مغلود دورې نه
وروسته بنگال د مسلمانو نوابانو ولقي ته ولاړو او د
بهار سيمه د يو بېل ولايت په توګه اداره کېده.
اکبر باچا پخپله نالوستي و، خود هر دين له
عالمانو سره به يې خبرې کولي او خان به يې پوهاوه.
ده ته په هريو مذهب کې نسه والى بسکارېده او د هند
په لویه وچه کې يې د خپل کاميابه حکومت او د
خلکو د خونسی د تراسه کولو لپاره يو نوی دين
رواج کړ، چې دین الهي نومېده. ددي کړنلاره د
اسلام، برهمني او مسيحيت يوه گډوله وه، چې ځينو
درباري عالمانو يې سرپرستي وکړه، خونرودا کفر
او الحاد وګنلو.
په دې کې د وزيرستان د کاني گرم دسيمي بايزيد
انصارۍ (روبان) هم و. دده روښاني پاخون په جهاد
بدل شو او مغل واکمن ورپسي لښکر ورواستاوه.
بايزيد ننگهار ته نږدي په ۱۵۸۰ م کې جنگ کې تېي

د هندوستان پښتانيه

۸۰

او خو ورځې وروسته د پېښور په کلپاني کې مر شو.
خود روښان زامنو او لمسو خپل جنگ جاري
وساتلو، ترڅود اکبر د زوي جهانګير پروخت دده
لمسوسته په هند کې منصبونه او جاګيرونه ورکړي
شول. دروښان د تصوف پېغام دده شاګردانو د هند
نورو سيمو ته يورو، خونوم يې ورک شو. د پير
روښان د مریدانو په حلقة کې ملا ارزاني خوبشكۍ
(خېشكۍ) هم شامل و او په كتابونو کې دومره ليکلې
ول، چې دی د پنجاب د کسورنه ورغلې و او د پير
روښان نه د زده کړې وروسته بېرته کسور ته ولاړو او
هم هلتہ خښ دی.

نور بیا لیکي، چې پير روښان له خپل ليک سره دی
د هند پر لور و استاوه او بیا يې درک و نه لګېده. دده
شعرونه او خو لیکنې په پښتو ادب کې پاتې شول.

په ۲۰۰۳ م کال چې زه کله د بهار د پښتنو په اړه د
څېړنو لپاره له استاد رشید سره پېښې ته ورغلم، نو
حسین احمد د ارزاني د مزار په خانقاہ کې يوه غونډه
جوړه کړه. هلتہ راته ده او نورو استادانو معلومات
راکړل. حسین احمد د شاه حسین په نوم د ارزاني

۸۱

د هندوستان پښتانيه

ديارلسم خايناستي دی او د رونسانی تصوف ډيوه يې بله ساتلي ده. ده ووبل: "شاه ارزاني د خپل پير (رونسان) په خيرد وحدت الوجود لاروي او مبلغ و. دی د اسلام د پېغمبر ﷺ په بشارت هند ته ورغلی و.

مغل باچا اکبر، چې په هند کې يې یونوی مذهب "دين الاهي" په نامه معرفي کرو، نو ددي د اغبزو د لري کولو لپاره دی هندوستان ته لېبل شوی و. ئينې خلک دې ته گوته نيسی، چې د اکبر په مخالفت کې حضرت شاه مجدد الف ثانی راپورته شوی و، نوشاه ارزاني دا کار خنگه وکرو. په دې اره په تذکرو او كتابونو کې ليکل شوي دي، چې د مجدد الف ثانی د مناظري او د بحث انداز خپل کړي و، چې یو ډول شخړه يې جورو له، خوشاه ارزاني په ډېره مينه، محبت او د یو مهربانه مشر په ډول د رينښتنې اسلام دين خپراوه. دده لاره د امن لاره وه او هغه وخت خلک په لوی شمبرد دوی شاوخوا راټول شول. بنایي پتنې ته د ورتللو وړاندې ارزاني د کسور نه اجمېر، ديلۍ، بنارس او عظيم اباد کې ايسار شو او په

۸۲

د هندوستان پښتانيه

سلګونو شاگردان يې وروز. شاه ارزاني په بهار کې د اسلام له تبلیغ سره سره د دین علم هم ضروري و ګنډلو او د "مدرسه الاسلام" په نامه يې یوه مدرسه جوړه کړه، چې د قران تفسیر، فقه او د حدیث تعلیم پکې ورکول کیده. دده تعلیم نه یواخي بهار، بلکه د شاو خوانورو سیمو ته هم خپور شو.

د پارس (ایران) د کرمان نه د دیني زده کړو لپاره یو کس شاه عبدالله کرمانی بهار کې د شاه ارزاني شهرت په اوږدو دلته راغي. دلته يې د ارزاني نه د دین د خپراوي اجازه واخیسته او هغه بنګال ته ولېړه. بنایي دده د شهرت له کبله په سیمه کې د مغلو لپاره هم یوه درنه خټه شو. ده راته وویل، چې مغل شهزاده شاه جهان د باچا جورې دو نه وړاندې دده په خدمت کې حاضر شوی او ده ورته بشارت ورکړي و، چې ته به باچا کېږي.

همدغه لامل و، چې کله شاه جهان باچا شو نودده مزار د جورې دو امر يې ورکړ او زمکې يې ورته وقف کړي، چې د مدرسې او د مزار ساتنه پرې وشي. دده د

۸۳ بهار

د هندوستان پښتانيه

مزار شاوخوا بې شمبېر نور قبرونه هم دی، چې دده مریدان پکې بنسخ دي. د جومات او د خانقاہ نه علاوه، بنایي پخوا به ترې چار چاپېرہ زمکه شنه او ونی لرونکې وه، خواوس پکې خلکو کورونه جوړ کړي دي. د نولسمې پېړۍ د یو انګربزد لاس جوړ کړي انځور ددي بېکارندوی دی، چې د ارزاني د مقبرې شاوخوا ونې وي.

په نولسمې ميلادي پېړۍ کې دلته یوه عيد گاه هم جوړه شوه او د اختر په ورڅو کې په زرگونو کسان دلته د لمانځه لپاره ورځي. شاه ارزاني واده نه وکړي او کله چې دی په ۱۰۲۸ هجري (۱۶۴۹ م) کې وفات شو، نو دده مریدانو پرېکړه وکړه، چې دده د تعليماتو د جاري ساتلو لپاره به یو کس دده پر ګدي کېنې او د خانقاہ مجلسونه او مدرسه به اداره کوي. دا کس به تاکل کېږي او کله چې د خپل مقام نه تقاعد کېږي، نو د بل کس نوم به ورته تاکي او که په دې کې اختلاف وي، نورايه به اخستل کېږي.

او س هم دده د خانقاہ د متولی (سجاده نشین) انتخاب کېږي او زیاتره د پتنې پوهنتون یو استاد

۸۴ بهار

د هندوستان پښتانيه

وي. په ټول هند کې دا یواحینې مزار دی، چې سجاده نشین یې موروژي نه وي. شاه حسین احمد راته وویل: "د هند د وېش نه وروسته دا مدرسه و تړل شو. خود تېرو خو کالوراهیسې پکې د درسونو لړې بیا پېل شوې ده. او سنې مدرسه ماله شلو شاګردانو سره پېل کړي وه، نیم شاګردان له خانقاہ سره نېډې په یوه کور کې مېشت دي، چې ډوډي او جامه ورته ورکول کېږي او د ډوډي پخول، صفائی او د جامود مینځلو کار پخپله هلکان کوي. د لسو کالو هلکان هره ورڅه مور پلار مدرسې ته راولي. په مدرسه کې او س درې استادان دی او د قران د زده کړي او د حفظ لپاره مو درې کاله موده تاکلې ده.

که یو شاګرد دا نشي کولی، نو بیا هغه ته نورې ژبې (هندي، اردو او انګربزي) زده کوي او عام بسوونځي ته یې استو. هغه چې کورس پوره کړي، په نورو ځایونو کې درس ورکوي او د مدرسې له خوا تعقیب کېږي. د کورسونو او د نور خرڅ لپاره چنده راتولېږي، هر کال د شاه ارزاني د عرس لپاره درې ورڅې تاکل شوې دی، چې یوه ورڅې د بنخو لپاره

وي دلته د هر مذهب خلک ورئي او د خپل زره مراد غواړي. د عرس په موقع د خلویښتو زرو نه زیات خلک راټوليږي او ډېري پېسې ورکوي.
د دونو په موقع بنځي دلته ناوي راولي او د هغې د بنې ژوند لپاره دعا کوي. همدا شان مې یوه ډله بنځي له ناوي سره د ارزاني د زیارت نه بهرولیدي، دوي په لاسونوکې ډيوې نیولې وي او د سندرو په ويلو دنه ورغلې. یوې بنځي راته وویل: واده سباته دی، خو زموږ رواج دی، چې ناوي د نکريزو په شپه د شاه ارزاني زیارت ته ارومرو راولو، چې په راتلونکي ژوند کې خوش بخته وي.

د هندوستان په پښتو شاعري کې قصیده د یو شعری ژانر په توګه لومړي خل د ارزاني په شاعري کې بسکاره شوه او تراوسه چې په هند کې کوم اسناد خپل شوي دي، بسييې چې ارزاني لومړنۍ شاعردي چې په پښتو کې یې الفنامي ليکلي دي.

يو الف دي دې کليات کې محيط شوې لور په لور دي
کل زري الف پېدا کړي دې په کل زري کې نور
د ارزاني د نورو لادرکه کتابي اثارو په اړه مې د
شاه حسین نه وپونستل، نو هغه راته وویل: "د ارزاني

پښتو دیوان د پېنې پوهنتون یو پروفېسر خله موده وړاندې له ئانه سره کور ته یورو. دې په پښتونه پوهبده، نو یو تن افغان یې راوبللو چې دې په ليکنه ئان پوه کړي. او س هغه پروفېسر مردی، کور واله یې خبر نه دی چې کتاب خه شو او د افغان نوم هم چا ته نه دی معلوم" .. بسايې په لاس ليکل شوی دا دیوان یا خود چا په کور کې له زړو شيانو سره ورستېږي او یا پري چا پېسې ګټلي دي.

شاه حسین وايي، چې مونږ ته چې خومره شيان رارسيدلې دي، په هغې کې د پښتو دیوان نه پرته یوه سفرنامه وه، یو د مراته المحققين رساله وه چې ډېري نسخې یې شته دي، خود هندوستان خپرونکيو په دې د نورو نومونه ولیکل او خپوري یې کړ. یو کتاب د بسم الله تفسير و چې زما لاس ته نه دی راغلي، خو ئينې برخې یې چاپ شوي دي. دده جامي، د ستار، کلاه، پني، تسبيح، کشكول او مسند شته او د عرس په موقع یې راوباسو.

شاه حسین وايي: د ارزاني د عرس په موقع د شاوخوا سيمونه چې کوم خلک رائحي، هغوي زياتره

۸۷ بهار

د هندوستان پښتانيه

افغانی لباس اغوندي.
 په پتهنه کې د خدا بخش کتابتون د يادونې وردي.
 مولوي خدا بخش خان پر ۱۸۴۲ م کال کې زېړبدلى
 واو د پتنې له مخورو قانون پوهانو خخه او له
 کتابونو سره يې بي کچه مينه لرله. ده به هر ئاي د
 لوستلو لپاره کتابونه اخيستل او کله چې په دکن کې
 د ستري محکمي قاضي و، نوھلته يې قلمي نسخې
 راتهولي کړي. د ۱۸۹۱ م نه دده د کتابونو لویه زېرمه
 دده په کورکې وه او په ۱۹۰۸ م کې دده د مرینې نه
 وروسته د ده دوو زامنود پلار په کتابتون کې نور
 کتابونه هم ورزیات کړل، ان تردې چې دا یو شتمن
 کتابتون شو او د خېړنو لپاره به ترينه خلکو ګته
 اخيسته.

په ۱۹۵۸ م کې چې کله ډاکټر ڈاکټر حسپن د بهار
 والي و تاکل شو، نو ده د بهار په لر او بر کې قلمي
 نسخې او نایابه کتابونه را تول او دې پوهنتون ته
 ډالي کړل. هغه زیاتره کتابونه د خلکو له کورونو
 و موندل او په پېسو به يې تري و اخيستل. ددي دوه
 ګتې و شوې: یوه دا، چې هغه کتابونه چې د خلکو په

۸۸ بهار

د هندوستان پښتانيه

کورونو کې ايسني ول، د ضاڼع کيدونه وژغورل شول
 او بله دا چې د خدا بخش کتابتون پري غني شو.
 د ډاکټر ڈاکټر حسپن د هلوئلو له کبله کتابتون
 لپاره نوې ودانۍ جوړه شو. په ۱۹۷۹ م کې حکومت
 دا کتابتون پخپل اختيار کې واخيستو او اوس ددي
 ټول لګښت د حکومت پر غاره دي.

د خدا بخش کتابتون مشر ضياء الدین انصاري راته
 وویل، چې اوس له دوی سره یو یشت زره قلمي ليکنې
 او کتابونه او دوه لکه شل زره چاپي کتابونه خوندي
 دي. دلته د پښتو هم یو خود لاس ليکلې نسخې
 شته، چې د رحمان بابا، قاسم علي اپريدي شعری
 ټولګې او د پښتو فارسي قاموسونه پکې شامل دي،
 پسې و ګرځدو او د خدا بخش کتابتون کتاب وال
 بناغلي انصاري وايې:

"د پښتنو په اړله موب سره ډېر مواد نشته. عباس
 خان شپرواني د علي ګړه او سېدونکۍ و، هغه یو
 کتاب "شپرواني نامه" ليکلې ده، چې د علي ګړه او د
 هغې د شاو خوا شپرواني پښتنو او سېدونکۍ په اړه
 یې پکې خېړنه کړي وه. مونږ د پښتو قلمي نسخې

۸۹ بهار

د هندوستان پښتانيه

لرو، چې شمېريې ڈېرنه دی، خو په فارسي کې ڈېرې نایابه نسخې شته دی، چې د علمي خپرنسو وړدي. ټینې پښتانه په دې اړه د خپرنسو لپاره راغلي دی او رائحي، ټکه پښتنو پر هندوستان حکومت کړي دی او په ادبیاتو، هنرا او په کلتور کې ڈېرہ لویه ونډه لري. داسې موضوعګانې ڈېرې دی، چې باید وڅېل شي".

۹۰ بهار

د هندوستان پښتانيه

ماخذونه

۱. پيرروبسان او روپسانی انقلاب. سېف الرحمن مسعود. یونیورستی بک اېجنسي پېښور. ۱۰۹۸ م.

۹۷ مخ

۲. وزيرستان. لاق شاه درپه خېل. المطبعه العربيه.

lahor ۱۹۹۳ مخ. ۱۱۲

۳. مقاله. دروبسانی طریقت دلارنسود او د پښتوژبې د نامتو شاعر او عارف حضرت شاه ارزاني (ج) مزار په بهار کې دی. ۲۰۰۳ م. لیکوال پروفېسور عبدالخالق رشید د جواهرلال نهرو پوهنتون استاد. ۱۱، ۲۱،

مخونه

د بهار او سنی پښتانيه

د بهار عام خلک او س هم د شپرشاہ په نوم وياري.
دوی هغه ته د "بهار سپوت" يعني "د بهار مېرنۍ زوي" وايي. د لته او يوا فيصده مسلمانان حان ته پښتانيه وايي او په دې کې راجپوت پښتانيه هم شامل دي. د دوى د یو قام نوم هم سورى و، چې د لمړ (سوریه) نه راوتلى توری دی. دده د حکومت او انتظام په اړه د پېنې د پولیس تانې مشرکشن وي راته وویل، چې د هند د مالیې او د محصول نظام او س هم هماګه د شپرشاہ له خوا معرفي شوی نظام دی.
په عامو وګړيو کې هم د شپرشاہ نوم دېږيادېږي او

دده په اړه دېږي کيسې په خوند خوند یوبل ته کوي مهندر جسپال د پېنې یو سرکاري ملازم دی او دا کيسه یې راته وکړه، چې شپرشاہ به د خپلې کلا پر بام سهار وختي و دربدو او کتل به یې چې د چاله کوره لوګي را خېژي، يعني معلومول به یې چې نغرۍ پکې بل دی که نه؟ په دې کې به یې د هندو او مسلمان تو پيرنه کاوه، که له یو کوره به یې لوګي نه ليده، نو داسې به یې گنه له چې پر دې کور یو خه مصیبت راغلی دی یا خوک ناروغه دی او یا د خورو لپاره خه نه لري. بیا به یې خپل یو عسکر ورلېږه، چې معلومات وکړي او داسې چې به هر خه مشکل و، هغه به یې ورته حل کړو.

د بهار خلکو شپرشاہ ته دېږدرناوي له لامله په لوره سترګه ګوري، خو دده په تاټوبي کې دده د مزار نه پرته بل داسې خه نشته، چې دده د وختونو حال ترې راخړگند شي. انګربزانو، چې دده د استوګن ئې په اړه په لیکنو کې اشاره کړي ده، د هغې او س هېڅ نښې نه دې پاتې.
په سه هرام کې مې له پروفېسر شفق یوسفزي نه

۹۳ بهار

د هندوستان پښتنه

پونستنه وکړه، چې آیا په سهسراام کې د شپرشاد اوسيدو ځای یا د هغه نور اثار شته؟ هغه وویل: "د بهار شریف نه یو تند لرغونو اشارو د شعبې نه راغلی و، چې ویل یې د شپرشاد کورنۍ نه یم. ده پخپله په سهسراام کې لته کوله، چې اثار پېدا کړي خودلته یې هیڅ ترلاسه نه کړل".

ده راته وویل چې په بهار شریف کې د شپرشاد په اړه یو خه پلتني پروانې دی، ځکه هلتہ دده د کورنۍ خلک او سپږي، نو ځکه د زمکې په کيندلو یې د شپرشاد وخت پخوانې لوښي تر لاخه کېږي. دا چې ولې په سهسراام کې د شپرشاد اثار نه لیدل کېږي، نو دې یې علت دا ګنې، چې: "کله چې مغلوله سوريانو نه واک ترلاسه کړو، نو دوی شپرشاد ته د یو پاکو او غاصب په سترګه کتل، له دې زیات اهمیت یې نه ورکاوه او دده تول تاریخ یې وران کړو. هاغه شپرشاد، چې په غردونو کې یې کلا ګانې جوړي کړي، آیا ممکنه ده چې هغه دې خپل تاریخ نه وي ثبت کړي، خو د همایون له بېرته راتګ سره دلته (سهسراام کې)، د شپرشاد تول اشارې نګ کړي شول، او س ځینې خلک

د هندوستان پښتنه

۹۴ بهار

دا خپرنې کوي، خو په سهسراام کې هیڅ نشهه". د پروفېسر شفق خبرې تر یوه بریده سمې دی. په کوم ډول چې د سورکورنۍ بسخې او ماشومان ووژل شول، په دې به خلکو کې وېره پېدا شوې وي او دده د وخت ليکلې سرکاري اسناد، فرمانونه او د زمکو قولې به یې له وېري له منځه وړې وي. د شپرشاد دور ځینې اثار به پخپله د بهار په کلو بانډو کې وي، خولته غواړي. خودا هم حقیقت دی چې په شارپسمه پېړۍ کې په پښتنو کې د تعلیم کمۍ و او د ليکلډ دود، په تېره بیاد تاریخ ليکلودود نه. دوی به د جنګ په مېدان کې ډېرې توري وهلي، خود دې ليکلډ ته نه وزگار. کومو خلکو چې کتابونه ليکل، هغوي هم ديني ليکنې کړي دي. د سهسراام، بهار شریف او د پتنې تر منځ داسي کلې شته، چې په هغو کې له شلو نه واخله تر سلو پورې پښتنې کورنۍ آبادې دي.

په بهار کې د ګیا ضلعې یوه بناريه، چې شپر ګهاتې نومېږي چې د جنوب لورې ته د جهار کهندې ته نېدې ګنو ځنګلونو سره جو خته سيمه ده. د پروفېسر عالم د معلوماتو له مخي دلته د کوهات اپريدي

۹۵ بهار

د هندوستان پښتنه

او سپږي او ټول کورونه د "کوتهي پتهان" په نامه
ياد پږي.

شیر ګهاتي ته نېړدي د امام ګنج نامتو کورني د
علي خان ده. د دوي کور "گلابي کوتهي" نومېږي. د
کوتهي توری د انګرېزانو د کورونو لپاره کارېږي، نو
دا توري بنسېي چې یا خودا خلک د انګرېزانو له خوا
جوړو شویو کورونو کې مېشتدي او یا په هغه
جورېښت جوردي. په لهوار کې هم شل کوره د
اپريديانو دي. د غسي په کوتهي کونډا کې یوسفزي
او په دومړي کې د دومړ او شيراني قام خلک پراته
دي.

سهرام ته نېړدي په سکندر پور کې د لوډهي باچا
په نوم د شيرانيانو پنځوس کورني دي او دومره ساده
ژوند کوي، چې د دوي شتمن هم په د خاورو په کچه
خامو، کورونو کې او سپږي.

همداراز د پتنې لویدیع په سل کلومېټري کې په
زمانیه کې هم شپېته۔ او یا کورني د پښتنو دي، چې
د خټکو توله (تولنه) هم پکې اباده ده. د دربهنګه په
يو کلي مراد اباد کې او س هم د پښتنو شل، دېرش

۹۶ بهار

د هندوستان پښتنه

کورنه شته. د احای د یوروهيله پښتون مراد خان په
نوم اباد شو او اوس د نور الزمان او د صديق خان
کورني مخوري دي. دلتہ راجپوت پښتنه هم
او سپږي، چې زيات يې زمکه وال دي. له ګيا سره
نېړدي په پهاري پوره کې ه د پښتنو لسو نه تر
پينځلسو کورني آبادې دي.

د پروفېسر طلحه برقد معلوماتو پر بنست، د بهار
په ایالت کې د پښتنو کلې زياته د ګیاد بنارشاو خوا
دي. د سهرام په سيمه کې یو کلې، چې هغه ليدلی،
دنواهه په ضلع کې دي. دي وايي:

"هلتہ او سيدونکې خلک د نورو نه بیخي فرق
کوي. دوي په رنګ سپین، قدونه يې لور او متې يې
مضبوطې دي. دومره زمانه پرې واور بد، خودوي بیا
هم له ليري پښتنه بسکاري. پکري د بهار شريف نه
پينځه خلوېښت کلومېټر ليرې پروت دی او دلتہ هم
هغسي پښتنه له دېرو کلونو مېشت دی. دين نګريو
بل کلې دي، چې پښتنو پکې تراوشه خپل ژوند ته
بدلون نه دي ورکړي."

د پتنې نه اتيا کلومېټر شمال لوېدیع کې د

۹۷ بهار

د هندوستان پښتانيه

جګدېش پور کلی دی، چې سهسرا مته په لاره پکې تم شو. په بهوچ پور ضلع کې راته دا کلی د یوې وړوکې بناريې په شان بسکاره شو. د لته زر کورونه دي، چې له پنځسو خخه زیات پکې د پښتنو دي. یو بل ته دېر نړدي ئایي خلک د کلی دې برخې ته "پټهان توله" وايي، چې د کورنۍ مشر اقبال وارت یې په پتنې کې اوسيده، خود نیکونو په کور کې یې کشور رور اسد وارت ژوند کوي.

اسد وارت خان راته وویل: "مونږ ته ویل شوي دي، چې نیکونه مو په نولسمې پېړۍ کې له غزنې خخه راغلي او موب خليل زې پښتنه یو."

د وارت د کورنۍ غري په رنګ کې دې سپین نه دي، خونى یې جګې دي. کوري یې دوه برخې لري: یوه یې حجره، چې دوې ورته "بېټهک" وايي او بله یې کور یا زنان خانه وه. د حجري نه بهر لویه برندې او دننه د لوپیتالار شاوخوا درې کوتې بنایي په نولسمې پېړۍ کې جو پشوی وي. هغه راته وویل، چې د ماشومتوب راهیسې یې کور په همدي شکل لیدلى دې.

په بهرنۍ برندې کې چاپره د کښېناستو لپاره د

۹۸ بهار

د هندوستان پښتانيه

ډبرې بسکلې چوکۍ او ددې درې خواو ته پورې وي. ددې برندې گس لاس ته یو باغ و، چې بوټې پکې پڅله راټوکېدلې و. اسد وارت راته وویل، چې تر ډېرې مودې دا ئای بې غوره پاتې واو اوس مو ددې صفايې پیل کړې ده.

اسد راته د خپلې کورنۍ زاره عکسونه راوښو دل، چې ځینې پکې چینجو خورلې ول. په لوی تالار کې د هغه د پلار عکس هم و، چې په شلمې پېړۍ کې بریتنا نېټه سبق لپیاره تللې و.

کله چې زه ورسه کور (زنان خانې) ته ننوت، نو بهر په کوڅه کې یې ناري کړې، چې مونږ درخو. راته یې وویل چې "دا زموږ رواج دي، چې که په کور کې خوک پردې بسکلې کتونه ول، چې یوې ھېټې ته شي". د کور دننه په برندې و کې د لرگې لوی خو تیټه تختونه او د سرو پایو بسکلې کتونه ول، چې بالښتونه وباندې ایښې ول. په دبوالونو تورې او ډالونه ټورند ول او د برندې د یوې ځنډې نه د خوب کوټو ته لاره تللې وه. د اسد خاله هغه وخت د ماسپېښین لمو نځ کاوه.

اسد وارت راته وویل: "زموب نیکونه د مغل باچا محمد شاه پروخت د غزنې نه هند ته راغلي ول، هاغه

۹۹ بهار

د هندوستان پښتانيه

وخت دراجپوت داره مارانو د مخنيوي لپاره یو پوچ
جور کړي و روسته بیا دوی ته د مغلو او انگرېزانو
له خوا دا زمکې ورکړي شوې. په اصل کې زموږ
زمکې سهرا مام ته نبدي په بهبهوه نومې ئای کې دی
او په پرګنه کې مو ریاست و. سره له دې چې حکومت
په زرعې اصلاحاتو کې رانه زموږ ډېرې زمکې
واخیستې، خود خدای په فضل او سه کافې زمکې
را پاتې دی. زما پلار له دې ئایه د پارلیمان غړي
انتخاب شوی و".

د جګدېش پور زمکه نښرازه او شنه ده او خلک یې
په کر کرونده ژوند کوي. په نولسمې پېړۍ کې د مغلو
سلطنت کمزوري شوی واو په هرہ سیمه کې بې امنیتی
وه، په دې لاره به چې د حکومت د مالیو را تو لوونکي
تېرېدل، نو د غلو او ډاکوانو له لاسه به لوټل کېدل.
ئینو بنسې منظمې ډلي لرلي، چې د سیاسي ټواکونو
لپاره به یې هم دا کار کاوه. په دوی کې یو راجپوت
بابو کنور سنگه هم و، چې روسته یې بیاله
انگرېزانو سره ډغري وهلي.

جګدېش پور یوله هفو کليو خخه و، چې بنګال ته
تلونکې لوبي لاري ته نبدي پروت و. بسايي د وارت

۱۰۰ بهار

د هندوستان پښتانيه

کورنۍ په خير ځينې نوري پښتنې کورنۍ هغه وخت
دلته مېشت کړي شوې وي، چې د لاري د امنیت
وساتي. تر ۱۸۵۷ م پوری دې خلکو د لاري ساتنه
کوله او مغلو ته یې کاروانونه خوندي تېرول، چې
ددې په بدل کې ورته جا ګيرونه ورکړي شول.

کله چې د انگرېزانو نه د خپلواکي لپاره پاخون
(غدر) وشو، نو عامو خلکو د انگرېز پر ضد وسله
راواخیسته او د دی سیمې پښتنه هم په دوو ډلو
ووبېشل شول. یوه هغه وه، چې د انگرېزانو پر ضد
جنګېدل او دوی له بابو کنور پرتاپ سنگه سره مل
شول، نورو د بېا د انگرېز متي مضبوطي کړي.

يو ئهل بابو کنور سنگه د یو پښتون په کور کې پناه
واخیسته او کله چې انگرېزانو کور محاصره کړ، نو د
هغه کونډې اسلحه راواخیسته او پخپله د جنګ لپاره
له کوره راوتله. ئایي خلک دا کيسه ډېر په جوش او
خوند کوي، دا مېرمنه حاجي بېګم نومېده، خو
معلومه نه ده چې د کوم قام وه؟.

په پتنې کې مې د اسد وارت خان د مشروور
اقبال په کور کې دده او د کورنۍ خبرې واوريدي. د
دوی د کورنۍ تېول سړي په بنسې غوب کې د سرو زرو

۱۰۱

د هندوستان پښتنه

والی اچوي. ده باور لاره، چې د پوخ جنرالانو به دا په غور کوله او له هم هغه وخته له دوی سره د روايت پاتې دی. او س ددی خبرې پخلی ممکن نه دې. د وارت کورنۍ تول سپري شپږ فته قد لري. د اقبال دوه زامن او دوه لوئه دی. ، جلال او بلال، راحيل او افرين. دده کونډه خور در غزنۍ له خپل واده کړي زوی سره د دې لوی کور په بره پور کې او سبې. در غزنۍ د شپېتو كالو ده او د سپین رنګ او نيلا سترګوله کبله نازکه گوډي بسکاري هغې راته د خپل کورنۍ روایاتو په اړه وویل، چې او س هم ساتل شوې دی. دوی سخت مذہبی خلک دی، خوکه د واده لپاره که خوک دده لور غواړي، نو دی یې د شجرې پلتنه ضرور ګنې. د خپلې کورنۍ شجره یې ساتلي او هېڅوک پکې ګوتې نشي و هلې. د واده خواست د هلک د کورنۍ له خوا کېږي او د جهېز (پسول) غونښتنه هېڅ نه کېږي، که د جينۍ کورنۍ مالداره هم وي، د جينۍ کور د مهر غونښتنه کوي او که هر خومه مهر تاکل شوې وي، د نکاح پر وخت به د جينۍ پلار ته هرومرو د سرو زرو دوه

۱۰۲

د هندوستان پښتنه

سيکې د سپينو زرو په تال کې ورکول کېږي. د نورو زمکو او پېسو غونښتنه نه کېږي. در غزنې راته وویل، د واده پر وخت ناوې ته او رېل جوروی او کله چې د مور پلار له کوره وئې، نو په ډولې ورته وریجې او سیکې شیندي. د ماشوم د زېږيدو پر مهال دوی ډزې کوي، خلور ډزې د هلک لپاره او درې د جينۍ لپاره.. په کلیوکې پښتنه اسلحه هم لري، چې د هغې سند ورسه وي. د شپې بسکار کوي په واده او نورو موقعو ډزې هم کوي. اقبال خان راته وویل، چې په امام ګنج کې پښتنه ډېر شتمن نه دی، خو ځینې دودونه یې پخوانې دی. د اقبال وارت له کورنۍ سره خبرو پر وخت دده کشره لور افرين هم ناسته وه، چې د شلو یویشتتو كالو وه. د مشرانو په خبرو کې یو څه ځنډ راغې، نو هغې ووېل: "او س خودويم نمبر پښتنه هم ډېر شوي دي" ما ترې د دې خبرې سپیناواي وغونښت، نو ويې ووېل: "ځینې کسان پښتنه نه وي خو له خپل نوم سره خان ليکي" بيا یې مثالونه راکړل، چې د هندي فلمونو نامتو ستوري عامر خان اصل پښتون او ددوی خپل

۱۰۳

د هندوستان پښتنه

دی او پخپل کورنی الیم کې یې راته د هغه عکس هم
رانبکاره کړو.

راته یې وویل: "دانورا بکتیران، سلمان خان او شاه
رخ خان خو پښتنه نه دي او له خپل نوم سره خان
ليکي." ما تري پونښته وکړه چې په دې کې د هغې خه
اعتراض دی؟ نوراته یې وویل: "دا غلطه خبره ده، نور
خلک پري دوکه کېږي، زمونږ کورته یو هندو راتلو
چې خه موده وړاندې یې زماد پلار په لاس اسلام
قبول کړو او نوم یې هم بدل کړو. اوس هغه سړۍ له
خپل نوم سره "خان" ليکي".

د افرين په دې خبرو یې مشرانو ورته خه ونه ویل،
خو اقبال وارث وویل چې د بهار مسلمانان خان مظلوم
احساسوي، دلتہ پښتنو د ظالم پر ضد توره را خیستې
ده، نو کېدای شي دوى یو نه شناخت غواړي او خان
یوه نهه مانا ورکوي.

د ګیا او سه سرام په پنځوس کلو میټری کې د جهان
اباد کلی دی. پروفېسر محمود عالم د ملک کورنی
نه دی او هلتہ په کلو کې یې د پښتنو د ژوند یو خرك
رانبکاره کړو. هلتہ د شمشېر زنی او کشتی (غېږي

۱۰۴

د هندوستان پښتنه

لو به) اوس هم کېږي. دلتہ پښتنه سني عقيده لري،
خود محرم په لسمه جلوس و باسي او تعزیه وړي. د
محمود عالم په کورنی کې د ددونو په موقع دې بر
پخوانی د ددونه تر ډېره وخته عملی کېدل، خو اوس
یې ورو ورو د نوې زمانې او د هندوانو رسماونه خپل
کېږي دي، ان تر دې چې د واده په موقع هلک ناوي ته
په وښتو کې سیندور (سور رنگ) هم لګوي.

بيا هم د کلو ژوند دومره نه دې بدل شوي. په جهان
اباد کې د واده نه دوه یا درې ورڅي وړاندې د ناوي د
خور مېړه د سپیده چاودې نه وړاندې یوه توره په لاس
د کلې کوڅې ته راوځي، ده سره د ناوي خوبندي او
نورې نا واده جينکۍ چې یو منګې ورسره وي هغه
کوهې (خا) ته ورڅي، چې تر ټولو خوبې او به لري.
هلته دا سړۍ د کوهې نه او به را باسي او جينکو ته
منګې ورډ کوي. د تورې په سر یوه منه یا د خوبو توټه
ددې نښه وي، چې دا د جنګ لپاره نه ده راوې ستله
شوي. په هغه ما پښین د ناوي د کور په انګن کې یوه
لوره چوکې بدې او ناوي بهر ته را باسي. بيا مېړونې
ښځې د منګې په او بود ناوي وینته مینځي.

۱۰۵

د هندوستان پښتنه

د بهار د پښتنو په هر واده کې یو خودودیزه سندري
ارو مرو ويل کېږي. یوه سندره د اسي ده: "ياد کرو
کهوم" پروفېسر عالم وايي، چې دا سندره په اصل
کې "ياد کرو قوم" ده یعنی "خپل قام ياد وساته".
د واده د ډودۍ لپاره ټول کلی خبروي او د دې لپاره
د کلې ډم په لوی مډان کې نغاره ډنگوی. د واده
ډودۍ یوه شپه وړاندې په پخولو پېل کېږي. د دې
لپاره په زمکې کې خوکندي جوروي او اورونه پکې
بلوي. د غوبني لوبي لوبي توقي د خاورو په لويو
کټويو کې توله شپه پخېږي. په بله ورخ هم هلته په
تناره خمبیره ډودۍ پخوي او له غوبني سره یو ئحایي یې
مېلمنو ته ورکوي. پخوا به یې ودونو کې د اسي
وريجې پخولي، چې وچه مېوه به یې لرله لکه بادام،
غوزان او کشمش خواوس دا شيان ګراندي او نه
موندل کېږي، نو په وريجو کې شنه چنه (نخود) ګډوي
او د اسي وريجو ته کبولي (کابلي) وايي.

دوی ډودۍ خمبیره کړي، بیا غتې پېړې جورې
کړي او په تې یې کېږدي، چې لېه کلکه شي نو په اور
یې وريتوي. وروسته یې د غوبني له نسورو اسره

۱۰۶

د هندوستان پښتنه

خوري دوي غوبني هسي هم ډېره خوري او د پلاونه
علاوه چلاو هم پخوي، روغنې ډودۍ په خاصو
موقعو پخوي.

د بهار یو بل پوهې مشر چې د دوي په ئايي ژبه
کې په سندرو لمانحل کېږي، د ملک ابراهيم د بېا
(بېو) په نوم شهرت لري. پروفېسر عالم راته یوه
پېلګه راکړه وايي: "پچهم سې ملک بېو ايې، سوي
لاې سانګ لاې" (د لوبدیع لوري نه ملک بېو راغي،
ستن او تاري په راته راول)

دی په ۱۳۳۹ ميلادي کال کې د افغانستان له
غزنې څخه هند ته راغلی او د سلطان محمد بن تغلق د
پوچ یو جنرال و ځینې تاریخونه وايي، چې د ملک
لقب بیاده ته سلطان تغلق له خوا ورکړي شوی و.
وروسته دی د بهار والي و تاکل شو. دده مقبره د بهار
شريف په یوې غونډۍ جوره ده او د لته یې خلک هم
هاګسي ګنې او د نورو صوفيانو په خيرې لمانځي.
د ملک بېو په اړه څېړنې نه دي شوي او د ئايي خلکو
له خوا هره کيسه د منلو ورنه وي.

په بهار کې د دې صوفيانو او د سورکورني د
مقبرو له کبله هغه خلک، چې ځانونه پښتنه ګنې

۱۰۷

د هندوستان پښتانيه

وايسي چې د دوي مشران له غزنې ورغلې ول. داسي
بنکاري چې له دې نوم سره د پخوانې عظمت د تراوله
کبله خلکو ته ددي يادونه اسانه ده. دويمه دا چې د
بېوزلى او د غربت له کبله عام خلک د خپل راتلونکي
په اړه انډېښمن وي او د دوي لپاره ارزان او اسان
حای کورته نړۍ نامتو زیارت وي، چې دوي پري
عقیده لري.

ددې ثبوت د پتنې د حینو کوڅو نومونه ول، چې
هله د اوسيدونکي قام په نوم يادېږي لکه لو دي کټره
او لواني ټولنه. په هريو محلت کې یو زيارت شته
او د پښتنو نوري کوڅې د دوي د پیرانو په نوم شهرت
لري، لکه پير باهور محله. د دې پير په اړه وايسي، چې
دی له شاه ارزاني سره یو حای راغلی و. شاه تکه،
بتاو ګنج، (بتاو خاه یا کوهې ته وايسي)، کچي او پکي
درگاه (کچه او پاخه زيارتونه) چې دا تول هم د ګنګا
پر غاره پراته دي، دلته اوسيدونکي ډېرشتمن نه
دي، خو حئني روایات یې او س هم ساتلي دي. په
کورونو کې د مېلمه د هرکلي پروخت ورته خوشبوې
عطر لګوي. د مېلمنو لاسونه په چېلمچې کې
مينځي او تر خپله وسه یې د مېلمه پالني دود په حای

۱۰۸

د هندوستان پښتانيه

ساتلي دي.

له دې عقيدي سره سره د عامو زيارتونو وضع نه
نه بنکاري. پخپله د ارزاني د مزار چار چاپېره د په
گرخيدي او اندازه کېږي، چې هر کال دده د عرس په
موقع دلته په زرگونو خلک راتولېږي او د کانداري
کوي. ډېرى خلک ورته چنده (شکرانه) هم ورکوي.
که ددي پېسو خلورمه برخه هم ددي د رنګو
دبوالونو په سمولو او یادلته د ونو په کرلو ولګول
شي، نود بهار شريف د زيارت په خبر به شي.
شاه حسين راته د خپلوا مشکلاتو او د حینو
محبوريو خبره وکړه، ولې زيات تفصيل یې راته
خرګند نه کړو.

په بهار کې د پښتو ژې ويونکيو شمېره لړه ده،
هغه چې او س د افغانستان نه پتنې ته حې راخي د
پېسو په کاروبار یا د وچې مېوې په تجارت بوخت
دي. یو خو پکې ډېرشتمن دي، خو تعلیم یې نه دی
کېږي. خلکو ته په پور پېښې ورکوي او بیا یې له سود
سره یو حای ترې اخلي. خبر نه دي، چې دلته د پښتنو
د تېر عظمت نښې او س په خه حال دي؟

ماخذونه

د بهار د سیمې یو شمیرو گړي

یادونه او مننه

په بهار کې د خیړنو لپاره د جواهر لال نهرو
پوهنتون کې د افغانستان استاد عبدالخالق رشید
او د ډاکټر اخلاق انصاري، د شاه ارزاني د درگاه
متولي پروفيسير شاه حسين احمد، د ارزاني د
مدرسي طالبانو، د پتهنې د پوهنتون پروفيسير طلحه
برق او یو شمیرنورو استادانو، د خدابخش كتابتون
مشر، د سهسراام پروفيسير شفق یوسفزي د جګدېش
پور وارث کورني او نورو پښتنو نه مننه کووم په
سهسراام کې د منا سنګه راجپوت هم مننه چې کله د
شیر شاه سوری مقبرې ته مخامخ زما کيمره بنده
شوه نوده راته پخپل کيمري عکسونه واختسل او
راپسي یې راول.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library